

Міністерство освіти і науки України
Полтавський державний педагогічний університет
імені В.Г.Короленка

М.П.Волочай

ВІДРОДЖЕНІ ІМЕНА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Курс лекцій з дитячої літератури для студентів
психолого-педагогічного факультету

Полтава - 2007

М.П.Волочай. Відроджені імена українських письменників (Курс лекцій з дитячої літератури для студентів психолого-педагогічного факультету), - Полтава, 2007.

Посібник містить тексти лекцій з курсу “Дитяча література з основами літературознавства” для студентів 3-4 курсів психолого-педагогічного факультету. Він адресований також вчителям шкіл, викладачам гуманітарних середніх спеціальних навчальних закладів.

Рецензенти

З.О.Валюх, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філологічних дисциплін Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка.

Л.М.Корнева, кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального, слов’янського мовознавства та журналістики.

Рекомендовано до друку вченою радою Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (протокол № від)

ЗМІСТ

Вступ

Лекція № 1 Заборонені й замовчувані імена українського письменства за часів Радянської влади.

Лекція № 2 Українська дитяча література в умовах тоталітарного режиму 30-років. Поети України.

Лекція №3 Українські прозаїки – жертви сталінських репресій

Лекція №4 Радянський терор в галузі української літератури 60-70-х років ХХ ст.

Лекція №5 Незабутні імена письменників Полтавщини

ВСТУП

Ми живемо у важкій і водночас цікавій час. Наша держава розвивається, хоч і повільно, але впевнено, в нових умовах існування у світовому співтоваристві. Це час великих перетворень і змін. Поступово ми рухаємося до світових стандартів розвитку демократичного суспільства, і тільки від нас самих залежить, яким воно буде. Адже ми нарешті отримали довгоочікувану волю й незалежність. Закінчились важкі часи гніту і сваволі. Радянський Союз припинив своє існування. Україна гордо заявила світу про себе (особливо після Помаранчевої революції 2004 року). Але який спадок залишила нам колишня тоталітарна влада? Щоб наше суспільство, отримавши незалежність, не деградувало як в економічному, так і в духовному відношенні, ми повинні йти до світу з відкритим обличчям. І світ сприйме нас лише за умови прийняття європейських, загальнолюдських цінностей, прийняття правди, вимог прозорості, відкритості. За правду і чесність завжди дорого платили. Тож ми повинні визначитися: якщо ми хочемо знову стати людьми, то маємо чесно усвідомити і назвати своїми іменами все, що відбувалося у минулому. На Заході своєму президентові не прощають слова лукавства чи неправди, тож вони не обіймуть нашого комуніста, який нещодавно судив людей за “посягання на соціалістичну власність”, а тепер, розбагатівши за рахунок тієї ж таки власності, назвав себе соціалістом. Ми не можемо залишатися байдужими до

втрапи Україною своєї гідності. “Русскоязычное население”, масовий примітив, масова байдужість, масова самозневага – все це – не Україна, це примине, народ очитсється. І тільки таку нову очищену Україну зможуть прийняти у світову співдружність.

Тож, за законами демократії, прозорість має бути в усіх сферах життєдіяльності. Щоб наше молоде покоління не втратило свою духовність, занурившись у прагматичний світ бізнесу, воно має знати сторінки своєї історії і виховуватись на кращих зразках вітчизняної літератури, які тому й були заборонені, що були небезпечні для влади, бо відкривали людям очі на правду, пробуджували в них національну свідомість і волелюбність. Ми не повинні забувати свого трагічного минулого, щоб не допустити повторення тих страхіть, ми повинні пам’ятати людей, які навіть ціною власного життя прагнули здобути незалежність, не корились і не пристосовувались. До цього часу невідоме точне число репресованих у сталінські часи українців узагалі і письменників зокрема. Скільки було зломлено у “кам’яних мішках” та на звірячих допитах, так що вони визнали свою “провину” – участь у міфічних контрреволюційних та шпигунських організаціях

Лекція №1

ЗАБОРОНЕНІ Й ЗАМОВЧУВАНІ ІМЕНА УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА ЗА ЧАСІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

Доля української літератури – доля України. Важко знайти у світовій історії аналогію, щоб жива мова, мова великого народу, систематично заборонялася й переслідувалася спеціальними державними вердиктами й актами. Цей лінгвоцид тривав століттями. Нагадаємо укази російських царів – Петра 1 про заборону українського книгодрукування (1720) та Катерини 11 – про заборону викладання українською мовою в Києво – Могилянській академії; сумнозвісний Валувєвський циркуляр (1863) та Емський указ (1876), який посягнув і на саму душу народу – українську пісню; затим – закриття всіх українських театрів (1884), припинення видання дитячої книжки (1885), указ Миколи II про скасування української преси (1914); численні більшовистські, відкриті й таємні, постанови, спрямовані на “викриття українського буржуазного націоналізму”, а

насправді проти української культури, мови і національної самосвідомості; і нарешті постанову ЦК КПРС “ О мерах по дальнейшему совершенствованию изучения и преподавания русского языка в союзных республиках (1978), що мала остаточно завершити суцільну русифікацію всіх народів, що жили в СРСР.

Разом зі штучним голодомором 1932-1933 років, розкуркуленням та масовим винищенням українського селянина, жорстокими репресіями 30-х, а потім 60-70-х років щодо української інтелігенції, передусім творчої (тільки в 30-і роки розстріляно й закатовано в концтаборах сотні письменників, митців, журналістів, серед яких – визначні особистості), кривава розправа з національно-визвольним рухом у західних областях – це тільки найбільші злочини, скоєні царською, згодом більшовицькою, російською імперією проти українського народу. Маючи самобутню історію, що сягає в глибину століть, маючи багатющій фольклор, оригінальну художню літературу, покоління українців досі не мали справжнього, неспотвореного уявлення про свою духовну генеалогію.

Перед нами постає зараз історія вилучення і викреслення яскравих явищ, історія арештованих видань, розсипаних наборів, численних заборонених тем, творів, книжок,

“Білі плями”, за усунення яких українські дослідники взялися наприкінці 80-х років, - безпосередній наслідок “культурної політики” тоталітарного режиму, жахливий парадокс абсурдної доби. Адже це не забуті історією, загублені в сивій давнині імена, це чорні сліди послідовного винищення української культури, свідомих антиукраїнських пожеж.

За останні триста років українська література, перебуваючи в колоніальному становищі, не могла розвиватись на всю силу генетично закладених у ній можливостей; спираючись на невмирущі скарби народної творчості, постійно дбаючи про самозбереження й виживання – своє і своєї підвалини – української мови, вона проходила через утиски і труднощі, невідомі літературам, які не зазнавали національного гніту.

Перші два десятиліття ХХ ст. Були для української літератури надзвичайно плідною порою. Появу численних талантів на межі століть значною мірою підготувало культурне середовище Галичини, куди після Емського указу 1876 року перенісся зі Східної України

весь літературний рух, спрямований на збереження національно-культурної ідентичності народу. У подальші роки національні творчі сили, визріваючи всупереч жорстким цензурним обмеженням, заявляли про себе то маніфестаціями, то святкуваннями, поширюючи процеси самоствердження української культури з Галичини на Схід.

Плідний розвиток літератури і мистецтва, розширення й активізація культурної діяльності всупереч забороненим заходам засвідчували невичерпність творчих сил народу і були складником могутнього піднесення національно-визвольного руху на початку ХХ ст. Переважно на період УНР та гетьманської держави припадає українське національне відродження.

Не прийнявши більшовистської влади, значна частина старої демократичної інтелігенції опинилася в політичній еміграції за кордоном. Проте, попри всі втрати, українська культура і література вийшли з цієї тяжкої кризи сповненими нових сил і надій. До цього спрчинилися різні потужні чинники, і насамперед та велика творча енергія, яку пробудила доба національно-визвольного руху. Важливим чинником було й те, що можна кваліфікувати як виникнення альтернативних форм українського культурного й літературного життя в еміграції. Вирізнялася й частина старої демократичної інтелігенції, що не влилася в еміграцію, а обрала позицію формальної лояльності щодо радянської влади, хоч і з неоднаковою для кожного мірою внутрішнього її прийняття, прагнула на ґрунті нових історичних обставин служити справі української культури, використовувати найменшу можливість для органічної праці на користь свого народу. Молодше покоління національної демократичної інтелігенції, зберігаючи певну внутрішню незалежність, працювало на ниві української літератури, з усіх сил обстоюючи її гідність та збагачуючи важливими естетичними ініціативами. Такими були, наприклад, “неокласики”, які орієнтувалися на засвоєння античної та європейської культур, на високі естетичні критерії. Серед молодшого покоління національно-демократичної інтелігенції було й чимало тих, хто, шукаючи активної громадянської позиції, з більшим або меншим драматизмом проходив “радянізацію”, не зраджуючи, проте, ідеалу творення повноцінної національної літератури.

Для більшості українських літераторів, хоч би до яких груп вони належали і якої естетичної програми дотримувалися, був украй актуальним пошук узгодження свого національного ества та національних стимулів з історичною реальністю, в якій тоді домінуючою була тенденція до пролетарсько-інтернаціоналістичного перетворення світу. Приймаючи й гаряче стверджуючи постулат інтернаціоналізму (який тоді означав і заперечення російського колоніалізму та великодержавного шовінізму), українські революційні письменники водночас здебільшого обстоювали національний характер творчості, рідну мову як її основу; об'єктом своєї турботи проголошували історичне буття українського народу. Ця позиція, відображаючи відповідні суспільні настрої та об'єктивні обставини, якимсь чином вплинула і на формування політики українізації. Натикаючись на опір значної частини українського селянства та стурбувавшись настроями недовіри серед національної інтелігенції, більшовики змінили тактику. Сама українізація проводилася непослідовно, зі зволіканнями й застереженнями, супроводжувалася постійним балансуванням між боротьбою з “великоруським шовінізмом” і “ українським буржуазним націоналізмом”. І все-таки десять років українізації дуже багато дали для національно-культурного розвитку. Незважаючи на суворий ідеологічний нагляд, зберігався певний світоглядний і естетичний плюралізм у сфері літератури та мистецтва, і вони переживали бурхливе піднесення.

Але вже з другої половини 20-х років як політична, так і культурна ситуація в СРСР (а відповідно і в Укрвіні) починає змінюватися на гірше. Певний плюралізм у сфері науки, літератури і мистецтва був бар'єром на шляху досягнення партією більшовиків абсолютного ідеологічного монополізму, тим паче, що будь-які відхилення від ідеологічних догм вона розглядала як прояви буржуазної ідеології, пряме вираження класових інтересів непманства і куркульства. Тривалий час партія балансувала у національному питанні, але починала усвідомлювати, що розвиток в Україні іде в напрямі утвердження ідеї України як самостійної політико-державної величини. У відповідь на все виразніші ідеї суверенності України з'явилося грубе втручання в літературні процеси з боку партійних керівників і функціонерів, брутальне “підправляння” “збоченців”, політичний та моральний тиск. Зостала запеклість міжгрупової боротьби, що наприкінці 20-х, а особливо 30-х рр. Почала набирати форми

взаємних політичних доносів. Масштабні цілеспрямовані репресії розпочалися 1920 року. Арештами 45 нібито керівників так званої СВУ (Спілки визволення України), академіків, істориків, правників, філологів, педагогів, письменників. Процес у справі СВУ – глибоко продумана й ефективно здійснена державна операція. Це був рік “великого перелому”, коли розгорнуто вирішальний наступ на “капіталістичні елементи”, розпочато “ліквідацію куркульства як класу” і масову примусову колективізацію. Для зміцнення керівництва й проведення “виправленої” політики в Україну приїхали П.Постишев, М.Хатаєвич, С.Вегер, В.Балицький (ДПУ) та велика кількість інших керівників різних рангів. Так почався другий період масового терору й спровокованого голодомору. Протягом 1932-1937 років були здійснені справді геноцидні спустошення і в українській культурі, і в науці. Розгромлено Всеукраїнську академію наук і Всеукраїнську асоціацію марксистсько-ленінських інститутів, ліквідовано низку науково-дослідних закладів.

Нищення української культури політичні “гіпнотизери” називали боротьбою за українську культуру, і це пропагандистське навіювання багатьох позбавляло розуму і волі. Тим паче, що водночас із цим нищенням справді висувалися нові кадри, друкувалися книжки, зводилися нові театри і палаци культури, святкувалися ювілеї визначних діячів – творилася ілюзія небувалого розквіту.

Аналогічний обман, підміну понять, маніпулювання свідомістю людей, демагогічне перекручування звичних цінностей бачимо і в багатьох інших “акціях” на культурному “фронті”. Так, створення єдиної Спілки радянських письменників стало могутнім знаряддям у руках влади для наведення казарменного ладу в літературі, спростило механізм контролю над духовним життям, механізм його уніфікації та й просту процедуру складання списків для каральних органів.

П. Куліш вважав становище української літератури трагічним. “Талановитий письменник мусить або відмовитись від української літератури, перекочувати в російську, або він дослухається до голосу свого серця і напише справжній художній твір - і його посадять у в’язницю. Саме тому в літературі на Україні залишились тільки посередності, брехуни і нездари. На радянській Україні література приречена на

животіння, на провінціалізм, вона ніколи не досягне рівня великої світової літератури” /П.Куліш,с.54/.

Під заборонаю були не лише репресовані письменники, а й окремі твори, передусім пройняті духом національного відродження, з критикою системи, а то й чиста лірика, яка була не до вподоби погоничам заідеологізованої літератури.

Перебуваючи у Соловецькому табірному пункті під назвою “Кремль” академік Матвій Яворський написав заяву до Центральної атестаційної комісії ГУЛАГ НКВС. Цей унікальний документ не тільки свідчить про відчайдушну мужність нескореного в’язня, його гордий виклик своїм мучителям, а й розкриває ті тяжкі умови, в яких мушили існувати заложенники сталінської “демократії”: “Цим повідомляю, що я відмовляюся від зарахування робочих днів не тільки за минулий період, а й узагалі. Я вважаю таке зарахування знуцанням над людиною, котру, як і багатьох інших, сталінське “правосуддя” спочатку кидає до в’язниці за те, що це українець, який не проміняв любові до своєї батьківщини на російський патріотизм, підфарбований націоналізмом, - кожного назване правосуддя без суду засуджує за неіснуючу справу на повільне знищення в таборі, в умовах важкої примусової праці з напівголодним пайком, у сітях ганебної провокації і моральних мук, - а після всього цього це правосуддя обіцяє їй скоротити повільне знищення, моральне і фізичне – за умови так званого “перекування”, тобто безмовної самопокори цьому знищенню, підцупного славослів’я його політиці.

Я особисто “перековуватися” не збираюся, боготворити “геніального, улюбленого, рідного вождя всіх народів” не бажаю та й узагалі вважаю для себе ганьбою таким шляхом купувати собі волю, тим паче, коли десятки тисяч української інтелігенції гинуть у в’язницях і таборах в умовах, означених вище, коли їх сім’ї засуджені на повільну голодну смерть в умовах так званого “культурного і заможного життя”, в умовах сталінського “підкування про людину”, коли сотні тисяч пограбованих українських селян засівають Росію своїми кістями на каторжних будовах, лісозаготівлях та інших видах примусових робіт, коли стільки ж гине їх від голоду у себе на батьківщині, хоч начебто і там “жити стало веселіше”.

Я вважаю, що за такого стану справ на Україні для мене почесніше буде вмерти вже разом з ними у спільному нашому каторжному житті, ніж прагнути на волю, щоб жити

життям хемелеона, який захлинається у захваті перед політикою національного гноблення і селянського грабежу в царстві не соціалізму, що будується, а загального обману, провокації і свавілля”.

ЗАПИТАННЯ ДО ЛЕКЦІЇ №1

1. Які документи про заборону української мови в Україні ви знаєте? Ваше ставлення до такої державної політики?
2. Що вам відомо про штучний голод 1932-1933 років? Скільки людей втратила Україна в ці страхітливі часи?
3. Як ви розумієте поняття “укривінізація України”? В якій ще країні можливе вживання такого словосполучення? Чи є логіка в ньому?
4. Що таке ГУЛАГ НКВС? Розшифруйте цю аббревіатуру. Чим займалися каральні органи тих часів?
5. Що відбувалося в літературі 20-40 років ХХ ст.? Кого з письменників цього періоду ви можете назвати?

ЛЕКЦІЯ №2

Література для юного читача початку століття постала з гуманістичних традицій української літератури ХІХ ст. І так само мала дві виразно окреслені тенденції, дві проблемно-тематичні домінанти. Одна з них – це виховання загально-демократичного світогляду, людської гідності, честі, внутрішньої свободи особистості. Друга – прагнення більшості авторів прищепити молоді паростки національної свідомості, любов до рідного слова, до свого народу, гордість за нього.

Слід сказати, що дитячих книжок в цей час видавалося досить багато (близько 150 назв, і серед них понад 2/3 українською мовою на рік). Згодом все гучніше лунали вимоги ідеологічної насиченості творів для майбутніх громадян – і поставили дитячу літературу під повний контроль Держметодкому Народного комісаріату освіти: жодна книжка не могла вийти в світ без грифу “Допущено до вжитку”. Одним із найпомітніших наслідків такого вульгарно-соціологічного контролю стала заборона казки, романтики, фантастики, що скувала дитячу літературу в 20-і роки.

Революція, знищивши цілу соціально-економічну систему, спричинила колосальну інерцію деструкції, захопила всі сфери людського буття. Романтична ідея векторності дитини – тобто односпрямованості у часі, розуміння юного героя, як представника прийдешніх поколінь, позбавленого власного конкретного минулого, - була на ті роки досить популярною. Автори не акцентували увагу на індивідуальних рисах характеру, і таким чином давали читачеві широкі можливості для ототожнення з героєм. Серед проблем, що їх автори ставили в своїх творах майже неодмінно, була проблема колективного й індивідуального. Переважне вирішення її – самозречення, самопожертва героя на користь інших, колективу, народу. На рубежі десятиліть з’являється анімалістична проза, до якої звертається чимало авторів. Блискучі оповідання про стосунки людини з природою вийшли з-під пера М.Йогансена. Тонка спостережливість, психологізм, влучна художня деталь, доброзичливий гумор – усім цим забезпечувалась добра й мудра авторська позиція.

Надзвичайно поширеною була тема дитячого будинку, комуни, колонії,- це сумне явище тогочасної дійсності, насажене революційно-романтичним пафосом, широко відобразилося в дитячій літературі.

Подальші зміни в дитячій літературі (не в кращий бік) були спричинені писельною увагою керівництва країни до виховання “належного підростаючого покоління”. У 30-і роки вийшло більше десяти різних постанов, пов’язаних із цим. Щодалі головним постулатом в дитячій літературі виступало виховання на зразках для наслідування. Найвартіснішими почали вважатися твори, що пропонували юному читачеві готові етичні взірці, варіанти поведінки за тих чи інших обставин. Відданість комуністичній ідеї стає визначальною рисою характеру юного героя. Саме цей мотив посідає чільне місце серед спонук самозречення героя (а не інтереси колективу чи загалу, як у героїв 20-х).

Вісь художнього конфлікту змістилася в дитячий колектив. У шкільній повісті (жанр, практично відсутній у літературі попереднього десятиліття) поряд з позитивними з’являються і негативні персонажі. Проблематика стає придатною для однозначного вирішення. Разом з тим письменники намагаються переконати читача в тому, що він

здатен подолати будь-які перешкоди; що радянській людині, навіть зовсім юній, підвладне все.

Отже, 30-і роки ХХ ст. для нашої України стали кривавим терором. У вільному світі про це говорили давно, коли нам, українцям, воля тільки снилася. А на своїй землі ми аж тепер випустили з потайних сховків неволі справжню Історію і подивилися в глибокі, мов криниця, очі Правди. А Правда каже, що до приходу червоного терору шістдесят (60!) українських письменників працювали в літературі для дітей. Згодом же їх один за одним поглинули в'язниці і табори смерті. Із чарівного світу казки вигнали мрію і вигадку, а на його руїнах звели жахливий світ темряви й одноманітності. Не краща доля була і в українських поетів, творчість яких довгий час не визнавалася в радянській державі.

ПОЕТИ УКРАЇНИ; ЇХ ВНЕСОК В ДИТЯЧУ ЛІТЕРАТУРУ

Багато дум було передумано в сумній обителі Соловків про долю рідного краю, свого народу, про його незнищенну, хоча й віками зневажану культуру, про літературу, якій служили. Бо ж були людьми порядними і чесними, відданими своєму народові. Не судилася їм довга і щаслива доля. ..

Планомірно і безжалісно винищувала цвіт нашої культури ежовсько-беріївська машина, намагаючись стерти навіть згадку про безвинно репресованих у пам'яті наступних поколінь, заплямовуючи їхні біографії наклепами, перекреслюючи їхню спадщину. Тривалий час навіть фахівці знали про цих письменників досить мало: дати народження, твори, що вийшли в 20-х роках, а далі...дослідники губилися у з'ясуванні останніх років життя. Бо шлях пролягав до табору, а там...невідомість.

Сьогодні написані, хай іноді і короткі, біографії репресованих українських митців, літературознавці наполегливо й послідовно аналізують їх творчий доробок, вишукуючи нові й нові матеріали в журнальних публікаціях і на шпальтах газет, у архівах НКВС.

Вражає трагедія, що охоплювала цілі сім'ї.

МИКОЛА ВОРОНИЙ

Микола Кіндратович Вороний (псевдоніми – Арлекін, Віщий Олег, Кондратович, Микольчик, Сірюк та ін.) народився 6 грудня 1871 року на Катеринославщині в сім'ї

ремісника. Коли йому було півроку, батьки переїхали на Слобожанщину, Навчався в Харківському і Ростовському реальних училищах, згодом в гімназії у Ростові-на-Дону.

Ще гімназистом починає писати вірші, захоплюється творчістю Шевченка, театром М.Кропивницького, політичною літературою. Потрапляє в поле зору поліції (арешти, обшуки). М.Вороному заборонили вступати до університету, проживати в Петербурзі та університетських містах. З драгоманівцем С.Єрастовим організували у Ростові-на-Дону “Українську громаду”. У Харкові перебував під впливом таємного “Братства тарасівців”. Мав намір виїхати до Болгарії і вступити до Софійського університету, куди вабила його постать улюбленця революційної молоді М.Драгоманова. Але в день його приїзду до Львова надійшла телеграма, що М.Драгоманов помер. Тоді він їде до Відня, навчається у Віденському університеті, потім у Львівському, зближується з І.Франком, входить до редколегії прогресивного журналу “Життя і слово”, працює режисером у театрі “Руська бесіда”. З 1897 по 1900 рік є актором трупі М.Кропивницького.

Видав збірки віршів “Ліричні поезії” (1911), “В саяві мрій” (1913), виступав з театрознавчими статтями. “В революції 1917 року, пише М.Вороний в автобіографії, - я брав дуже енергійну участь, особливо на початку (при моїй участі організовувалось перше ядро Центральної Ради, влаштовував мітинги...)”. Восени 1917 року Вороний став директором і режисером “Національного театру”, який відкрив своєю постановкою “Пригвождених” В.Винниченка. “Були перспективи вступити до уряду, я воздержався, захоплений театральним хаосом, – пише він в автобіографії. – Далі: голод, морози, пайки і ускладнення моєї хвороби неврастенії кишок.” Змучений і виснажений, поет у 1920 році емігрував до Варшави (“Їхав з неохотою, з примусу”), де працював старшим аташе з правами радника при УНР-івському уряді (для зв’язку з культурними колами Польщі). У Варшаві видав збірку поезій “За Україну” (1921). Переїхав до Львова, де викладав у консерваторії та в організованій ним граматичній школі, видав театрознавчі книги “Режисер”, “Драматична примадонна”, мистецтвознавчу “Пензлем і пером”.

Повернувся в радянську Україну 1926 року. У тодішній пресі творчість поета розглядалася в основному у вульгарно-соціологічному трактуванні, йому закидали “модернізм” і “буржуазність”. М.Вороний деякий час працював викладачем на кафедрі художнього читання Харківського музично-драматичного інституту. Переїхав до Києва,

де 1928 року відсвяткував 35-ліття своєї літературної діяльності. Вийшовши на пенсію, працював в “Укртеатркіновидав”, писав статті, кіносценарії, перекладав лібретто. Перу М.Вороного належить низка перекладів із світової поезії, зокрема “Інтернаціоналу”, “Марсельєзи”, “Варшав”янки”, творів Ю.Словацького, О.Пушкіна, М.Гумільова, Данте, П.Верлена, М.Метерлінка та ін.

28 березня 1934 року уповноважений секретного політичного відділу ДПУ УРСР Акимов виніс постанову про початок попереднього слідства у справі М.К.Вороного, якому інкримінувалась “контрреволюційна діяльність”. Того ж дня в ДПУ на Вороного було заповнено анкету обвинуваченого, допитали його, а також (як свідків) Любомира Дмитерка, Аркадія Добровольського, Івана Ле, Петра Колесника - всі вони поцінювали творчість Вороного “як буржуазно-естетську і націоналістичну”, а самого поета “як трубадура націоналістичної контрреволюції”. Всі четверо фігурують у обвинувальному висновку, авторам якого вельми згодилися наведені вище оцінки: “Допитані свідки – Іван ЛЕ, Петро Колесник, Любомир Дмитерко і Аркадій Добровольський показали те, що Вороний є ідеологом української націоналістичної буржуазії, що всі його праці є контрреволюційними, і Вороний з моменту приїзду з еміграції вів контрреволюційну націоналістичну агітацію”.

М.Вороний під час допиту рішуче заперечував висунуті проти нього звинувачення в приналежності до контрреволюційного підпілля. Того ж дня, 28 березня, з Вороного взяли підписку про невиїзд.

31 березня 1934 року Особлива нарада колегії ДПУ УРСР ухвалила: “Вороного Миколу Кіндратовича ув’язнити у виправтрудоабір строкои на три роки з заміною засланням у Казахстан на той же строк”. Не маючи надії на повну свободу, хворий поет прохав керівництво ДПУ УРСР визначити місце заслання десь ближче – Воронеж, Сталінград, навіть Сведловськ чи Кавказ. Судова трійка при колегії ДПУ 9 червня 1934 року несподівано зглянулася і замінила йому заслання висилкою із заборonoю проживати в Україні, Білорусії, Московській та Ленінградській областях. Із показань арештованого сина поета Марка, а також із його листів із Соловків до матері в Чернігів видно, що Микола Вороний жив у Воронежі, а пізніше в Бежичі. Влітку 1937 року Вороний з’явився в с.Глиняне Піщанобрідського району на Кіровоградщині, а восени

переїхав до міста Новоукраїнка. Тут почав працювати коректором у районній газеті, але невдовзі його було звільнено. Жив на невеликі гонорари за переклади оперних лібретто (“Кармен”, “Ріголетто” та ін.). Ще до висилки написав кіносценарій за повістю І. Франка “Захар Беркут”, який не був використаний через дорогу постановку.

Останній акт трагедії М.Вороного зафіксовано в архівній слідчій справі №3945 (“Фонд прекращенных дел”) Одеського УНКВС. Ця справа була групова (“Дело № 66162 по обвинению Павлюченко Логвина Ананьевича и др. (всего 24 чел.). Начато 14 апреля 1938 года”). Того ж дня заарештували і М.Вороного. Як і всіх його постравників – за участь у контрреволюційній військово-повстанській організації. Обвинувачення членам групи були вигадані і неконкретні (“дискредитував методи стаханівської роботи”, “вів шкідницьку роботу по пониженню урожайності” і т.п.).

Про М.Вороного у постанові слідчого сказано: “В 1934 році був засуджений колегією ОДПУ за контрреволюційну діяльність. Завербований відомим націоналістом Шимановичем, завербував Гулика, компроіетував заходи партії й уряду”.

29 квітня 1938 р. Особлива трійка при УНКВС Одеської області розглянула справу 13-ти і всім винесла вирок – “розстріляти”. Як свідчить виписка із акту, вирок стосовно всіх, у тому числі й Вороного, було виконано 7 червня 1938 року о 24.00.

Президія Кіровоградського обласного суду 10 листопада 1957 року постанову УНКВС по Одеській області від 29 квітня 1938 року стосовно М.Вороного та інших скасувала, а справу на них припинила.

Про реабілітацію поета клопоталася президія правління Спілки письменників України. Вирок Особливої наради колегії ДПУ УРСР від 31 березня 1934 року щодо Вороного скасовано висновком прокурора Київської області від 14 листопада 1989р. (на підставі ст.1 Указу Президії Верховної Ради УРСР від 16 січня 1989р. “Про додаткові заходи справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30-40-х і початку 50-х років”).

Після реабілітації М.Вороного вийшли такі його книги: “Вибрані поезії”(1959), “Твори”, “Театр і драма”(1989).

У спадщині М.Вороного чільне місце посідає патріотична та соціальна лірика. Ці поезії написані або безпосередньо під враженням якихось важливих подій (“На

Тарасовій панахиді”, 1911), або ж були виявом протесту проти національного та соціального гноблення українського народу (“Осокорі”, 1908р., “Лемент”, 1905р., “Краю мій рідний”, 1907р., “Серце музики”, 1912р.), чи то спалахом обурення боязливістю певних кіл інтелігенції, зрадою інтересів уярмленого народу (“Молодий патріот”, 1902р.). Перед нами постає образ знедоленого краю, уярмленої царизмом вітчизни, скутої духовно і фізично трудової людини.

Сатиричні твори Вороного (оповідання “Доктор Бессервіссер”, “Сідоглавому”) спрямовані проти соціального нігілізму, зради, провокацій, занедбання національних святинь, фальшивого патріотичного пафосу. М.Вороний – один із небагатьох тогочасних поетів – передав усю страхітливність німої пустелі, де годі знайти живу душу, словами скорботи й пекучого болю:

- Гей-гей! Чи є хто в лузі, озовися! Чи є де в світі душа жива?
- Гей, люди! Де ви? Чи перевелися? Чи вас пожерла пустка світова?
- Рятуйте! Пробі...Ось я тут конаю...Життя, життя – чи пекла, а чи раю!..
- Немов по кладовищу походжаю, і біль душі, цей виплаканий спів, в своїх сумних октавах виливаю (“Мандрівні елегії”).

Та ці мотиви змінюються пружними акордами оптимістичної віри у завтрашній день. “Кров кипить!..Ставай на прю! Хто відважний? хто завзятий?. Згинь же, вороже проклятий! Я бажанням жить горю.” (“Разок намиста”).

М.Вороний був закоханий у красу, порівнював її з найдорожчим: “Мій друже, я Красу люблю, як рідну Україну!” (“Краса”).

Поет розкриває необмежені можливості людини, її портвання до краси, світла, осягнення космосу (“Сонячні хвилини”, “Ікар”). Уся творча праця поета, вченого, громадянина була присвячена рідній Україні. Він прагнув бачити її вільною і незалежною, рівною серед рівних. Причини поступового згасання ідеї національної свободи в народі він вбачав у важкому підневільному становищі українців і прищеплюванні їм національного нігілізму.

Нам приборкано крила, хробак лихоліття нам серце сточив,
Але не сточив він любові до діла і творчої сили він в нас не убив.
Та сила – ознака живого народу...

І слушний час прийде – вона стрепенеться,

Всіх нас об’єднає, добуте зілле...

Доробок Миколи Вороного – фундамент нашої розкритої духовності.

Не менш вагомий внесок у розвиток української літератури (зокрема дитячої) зробив син поета – Марко Вороний. Вороний Марко Миколайович (псевдонім Антіох) народився 5 березня 1904 року. Писати почав в 16 літ, навчаючись у Чернігівській гімназії. Був студентом Київського музично-драматичного інституту ім.М.Лисенка та Київського інституту Народної Освіти. Друкуватися в журналах почав у 20-х роках. Автор збірок віршів для дітей “Будівники”, “Носоріг”, “Ставок”, “Червоні краватки” (1930), збірки поезій “Форвард”. Успішно виступав у жанрі сонету (1932), мріяв видати книжку сонетів. Кращі вірші філософської релігійної тематики (“Молитва”, “Церкви і янголи”, “Різдвяна елегія”, “Отчизна”) увійшли до “Хрестоматії української релігійної літератури” (Мюнхен – Лондон, 1988). Працював на кінофабриці, виконував різну літературну роботу. Восени 1933 року був змушений виїхати до Москви і працював рік в редакції журналу “Наши достижения”.

Арештований 19 березня 1935 р. В Києві органами НКВС УРСР. Вилучені рукописи, особисте листування, книги М.Грушевського, С.Єфремова, історичні праці М.Костомарова, “Твори” Т.Шевченка на ін. На клопотання матері поета не були повернуті.

В груповій справі фігурували М.Зеров, А.Лебідь, Л.Митькевич, Б.Пилипенко і П.Филипович. До реабілітації дожив один Л.Митькевич. За перевіркою військової прокуратури колишніх співробітників НКВС УРСР було звільнено та засуджено за порушення соціальної законності та фальсифікацію матеріалів слідства. Так, 14 лютого 1935 року з’явилася заява, в якій Марко Вороний “зізнався” під диктовку слідчих у належності до контрреволюційної організації. Військовий трибунал Київського округу на закритому засіданні 1-4 лютого 1936 року засудив Вороного Марка Миколайовича на 8 років позбавлення волі у виправно-трудовому таборі.

Відбував покарання на Соловках, звертався із заявою в органи НКВС, в якій відмовлявся від зізнань. 9 жовтня 1937 року Марка Вороного було засуджено до розстрілу. Вирок виконано 3 листопада 1937 року.

У липні 1956 року 76-літня мати поета Віра Миколаївна звернулася до військової прокуратури з проханням в'яснити долю сина, про якого з вересня 1937 року нічого не знала, хоч неодноразово зверталася – аж на ім'я Сталіна. Ухвалою Військової колегії Верховного Суду СРСР від 23 січня 1958 року обидва вироки стосовно Вороного М.М. було скасовано, а справу припинено за відсутністю складу злочину

Нелегко зрозуміти, в чому полягав сенс витворення десятків і десятків міфічних контрреволюційних і антирадянських підпільних структур сталінськими каральними органами. Відповідь треба шукати ще в ленінській теорії диктатури пролетаріату та його взаємин з інтелігенцією. Будучи спадковим інтелігентом, Ленін прекрасно розумів і реально оцінював роль людей розумової праці як творців національних ідеалів, духовних наставників народу і вбачав у “истерических мозговиках” своїх одвічних опонентів. Коли переважна більшість інтелігенції відверто саботувала заходи більшовистської влади, вважаючи її незаконною, вождь світового пролетаріату запропонував застосувати до “ворогів народу” найсуворіші “революційні репресії”, які були б найкращим аргументом для “кволої і безхребетної інтелігенції”.

ЗАПИТАННЯ ДО ЛЕКЦІЇ №2

1. Які зміни відбуваються в дитячій літературі (зокрема в поезії) радянського періоду?
2. Хто такий Микола Вороний, що ви знаєте про нього?
3. Яка доля спіткала Марка Вороного?
4. Кого з поетів, репресованих за радянської влади, ви знаєте?

ЛЕКЦІЯ №3

Репресії торкнулися не лише інтелігенції, а й вихідців з селянських та робітничих сімей, письменників, що теж не хотіли коритися більшовистській сваволі. Так були понівечені Іван Гнатюк, Веніамін Гутянський, Андрій Панів, В.Свідзинський. Вражає також трагічна доля жінок-поетес – Вероніки Черняхівської та Олени Журливої.

Більшість їхніх творів не дістати зараз пересічному читачеві: вони втрачені назавжди або зберігаються в приватних колекціях.

ІВАН ГНАТЮК

Гнатюк Іван Федорович народився 27 липня 1929 року в с.Дзвеняча Кременецького повіту Волинського воєводства (нині Збараського району Тернопільської області) у бідній селянській сім'ї. Батько клав печі по довколишніх селах, а мати ткала людям на замовлення полотно та рядна. Діти теж змалечку заробляли собі на прожиток власною працею. Восени 1944 батько майбутнього письменника був мобілізований до радянського війська і в останній день Берлінської битви загинув, залишивши дружину з чотирма неповнолітніми дітьми. Ставши напівсиротою, Іван Гнатюк по закінченні сільської школи вступив до Кременецького педагогічного училища, але на початку другого курсу навчання був раптово заарештований. По дорозі до в'язниці він утік і невдовзі подав документи в Бродівське педучилище, що на Львівщині. Проте й там не пощастило йому пробитися "в люди". 27 грудня 1948 року його знову було заарештовано і після чотиримісячного слідства засуджено за зв'язок з Організацією Українських Націоналістів (ОУН) на 25 років неволі з відбуванням покарання в спецтаборах так званого Берлагу на Колимі.

Першим концтабором, де йому було призначено каратись, стала зловісно знаменитий Аркагала, в якій за 10 років перед тим сконав відомий український поет Михайло Драй-Хмара. Маючи непокірну вдачу, Гнатюк не міг довго протриматися на одному місці: табірна адміністрація намагалася чимскоріше позбутися такого в'язня. За сім років, прожитих на Колимі, йому довелося побувати у багатьох концтаборах: в Аляскітово, Дебіні, де містилася центральна колимська лікарня для зеків, на Холодному, Дніпропетровському, ім.Белова та ім.Матросова, з якого 6 лютого 1956 року він був звільнений "на основании определения Магаданского областного суда от 10 ноября 1955 г. Как страдающий тяжёлым недугом".

Політичних в'язнів, звільнених за станом здоров'я, випускали на волю лише за умови, що хтось із рідних через союзне міністерство внутрішніх справ давав письмову згоду взяти приреченого на своє утримання як інваліда і доглядати до самої смерті. Таку довідку-згоду дала Гнатюку його майбутня дружина, з якою він після її

звільнення з концтабору випадково познайомився в 1954 році. Одначе, коли Іван приїхав до Борислава, де вона мешкала, органи держбезпеки буквально вигнали його за межі Західної України, мотивуючи своє рішення тим, що в сусідній Угорщині неспокійно (це ж був 1956 р.).

Два роки поневіряння в несприятливих для хворих на сухоти південних степах, куди Гнатюк переїхав до своєї матері, злидні та моральне пригнічення не могли не позначитися на його здоров'ї. Побачивши очевидну приреченість вчорашнього політв'язня, підтвержену головним лікарем Миколаївської обласної тублікарні, органи Держбезпеки дозволили йому повернутися з дружиною та двома немовлятами до Борислава. Та Іван Гнатюк вмирати не квапився. Навпаки : важко хворий, як і в сталінських концтаборах на Колимі, де потай писав “захаяльні “ вірші, знову береться за перо. І творчість додає йому сили боротися з важкою недугою. Тим паче, коли його вірші стали з’являтися на шпальтах газет і журналів. Проте друга книжка “Калина” (1966) принесла авторові більше лиха, ніж радощів. На одному із засідань ЦК комсомолу України вона була визнана націоналістичною, і це, безумовно, позначилося на подальшій долі її автора. Коли І.Гнатюка того року було прийнято до Спілки письменників, тодішній секретар Львівського обкому партії Маланчук на зібранні письменників-комуністів заявив, що не простить їм того, що вони “контрабандою” прийняли націоналіста до Спілки. Звичайно, Іван Гнатюк зразу потрапив у неласку власть імущих чиновників од літератури і лише завдяки своїй наполегливості заявляв про себе то публікацією віршів у періодиці, то невеличкою книжечкою, як правило, немилосердно кастрованою цензорами різних мастей. За два з половиною десятки років він видав (разом із трьома перевиданнями) п’ятнадцять збірок поезій, які були замовчані критикою.

Останніми роками українські художньо-літературні журнали та письменницька газета стали щедро друкувати його вірші, писані в колимських концтаборах. 1990 року вони видані окремою книжкою – “Нове літочислення”. За час творчості з-під його пера, крім вищезгаданих, вийшли такі збірки поезій: “Повнява” (1968), “Жага” (1970), “Життя” (1972), “Барельєфи пам’яті” (1977), вибране “Дорога” (1979), “Чорнозем”

(1981), “Благословенний світ” (1987) та книжечка для дітей “Хто найдужчий на весь світ” (1989).

На сьогодні збереглося дві збірки творів І.Гнатюка – збірка віршів і поем “Благословляла мати на дорогу” (поетична сповідь про святі почуття до матері, яка серцем супроводила хід письменника) та “Барельєфи пам’яті”, присвячена пам’яті загиблих у боротьбі з фашизмом.

Дорога, на яку благословляла мати сина, була тяжкою, болісною, смертельною, але ясною. Сконцентрувавши в серці силу слова й духу, поет подолав біле безслав’я колимських снігів і повернувся до рідної нени – найщирішої, наймилішої і найтерплячішої. У збірці “Барельєфи пам’яті” поєднано кілька циклів: “Колосся”, в якому описується рідний край, домівка, сучасне Прикарпаття; глибокий ліризм у сонетах поєднується з філософськими роздумами; та “Меморіали”, пов’язані з бойовими діями.

Не легша доля була і у **ВЕНІАМІНА ГУТЯНСЬКОГО**

Гутянський Веніамін Іоанович народився 1903 року в м.Глибичок на Вінничині в бідній родині столяра. Початкову освіту здобув у Бершадській середній школі. Ще в дитячі роки почав трудову діяльність: сочатку учнем слюсаря та підсобним робітником, а пізніше – приватним учителем.

На початку 1923 року переїхав до Києва і вступив до педагогічного технікуму. Після завершення навчання викладав мову й літературу в трудових школах Києва. Починаючи з 1930 року пише єврейською мовою вірші для дітей, пробує себе в жанрі байки. Популярність Гутянському принесли збірки поезій: “Для малят” (1936), “Різне” (1937), “Байки” (1940), “Сіль у вічі” (1944). В 1940 році Гутянський був прийнятий до Спілки письменників.

Під час Великої Вітчизняної війни разом із родиною евакуювався до Уфи, працював коректором у видавництві. У воєнні роки поет створив ряд гострих сатиричних віршів, спрямованих проти фашизму, перекладав рідною мовою байки Крилова. Після перемоги поет тяжко хворим повернувся до Києва.

5 липня 1949 року Гутянський був заарештований. Як і інших єврейських літераторів, його звинуватили в “націоналістичній пропаганді”, в зв’язках з

американським якимось “журналістом-розвідником” Магідовим. Підставою для цього став той факт, що в дружини Гутянського – літературознавця Берти Корсунської – десь в Америці мешкав далекий родич, журналіст Магідов, котрий свого часу був акредитований у Москві. У голодні роки війни Магідов іноді надавав матеріальну допомогу Гутянському та Корсунській (її, до речі, теж заарештували). Родичі зрідка зустрічалися в Києві, обмінювалися листами... Цього було достатньо, щоб звинуватити літераторів у найтяжчих гріхах.

Через кілька днів після арешту В.Гутянського з’явилася стандартна постанова Особливої наради – десять років таборів суворого режиму. У матеріалах судово-слідчої справи зберігається документ, в якому зазначено: під час обшуку квартири сім’ї літераторів опис майна не проводився через його (майна) відсутність.

У кінці 1955 року В.Гутянський був достроково звільнений із ув’язнення за станом здоров’я. Смертельно хворий на сухоти, поет ледь дістався до Кустаная, де в заслання жмлім його обездолені діти. 18 серпня 1956 року поет помер, так і не повернувшись у рідний Київ.

Свого часу письменники Оксана Іваненко, Володимир Сосюра та Марія Пригара звернулися в судові органи з вимогою реабілітувати чесне ім’я поета. Цієї події Веніамін Гутянський, на жаль, так і не дочекався. Реабілітований він посмертно.

Все частіше останнім часом згадується ім’я В.Свідзинського, який поступово повертається до нас із забуття.

ВОЛОДИМИР СВДЗИНСЬКИЙ

Свідзинський Володимир Юхимович народився 8 жовтня 1885 року в с.Маянів на Вінничині в сім’ї псаломщика. Навчався в Тиврівській духовній бурсі та Кам’янець-Подільській духовній семінарії. Закінчив економічний факультет Київського комерційного інституту, після чого деякий час працював у Вінниці економістом. Згодом переїхав до Львова, а потім – до Кам’янця-Подільського, де жив до кінця 1925 року. Тут і побачила світ його перша збірка його перша збірка “Ліричні поезії” (1922). Невдовзі вийшла друга книжка поезій “Вересень” (1927).

Переїхавши 1925 року до Харкова, поет став працювати коректором у журналі “Червоний шлях” (з 1936 р. – “Літературний журнал”) і перебував на цій посаді до

початку Вітчизняної війни. Він був безпартійним. Тяжів до “плужан”. Член Спілки письменників СРСР з 1936 року. Поет потужної ліричної сили, Володимир Свідзинський мав своє чітко окреслене тематичне коло, яке тодішнім критикам видавалося завузьким або й зовсім анахронічним. За життя поета його глибокий ліричний хист, такий “несинхронний” з крутовіями тої пори, залишився непоміченим.

Свідзинський був витонченим перекладачем з літератур народів СРСР, а також з французької, іспанської, польської. Крім того, він зробив один із кращих у нашій літературі перекладів “Слова о полку Ігорквім” (1938). А наступного року в його перекладах з’явилися друком комедії Арістофана “Хмари”, “Оси”, “Жаби”.

1940 року була опублікована його третя збірка “Поезії” (редактором її був Ю.Яновський). Вона виявилась останньою прижиттєвою книжкою Свідзинського. Опісля поет, тривалий час замовчуваний, повернувся до нашого читача лише в 1968 році – добірками в журналі “Прапор” і в альманасі “Поезія – 68”.

Нерозгаданою поки що, зловісною таємницею оповита загибель Свідзинського, що сталася 18 жовтня 1941 року під час евакуації з Харкова. Документальних підтверджень обставин його смерті не збереглося. Є кілька версій, ґрунтованих на свідченнях деяких його сучасників. Одна з них видається найімовірнішою.

У переддень, коли фашисти мали ось-ось вдертися в Харків, Свідзинський був заарештований за відмову евакуюватися, і разом з іншими нещасливцями замкнений у тюремний вагон. Під час дороги на схід ешелон потрапив під бомбардування. Пожежа охопила кілька вагонів, в одному з яких був і Свідзинський.

“Це стало відомо від поета Веденського, що їхав у іншому вагоні, на розбитому бомбами,” – пише Ю.Смолич у своїх “Розповідях про неспокій”. В есе Валерія Шевчука “Образ поета” подається фрагмент спогаду дочки поета: “Коли почалася евакуація Спілки письменників, батькові дали талон на евакуацію в м.Актоюбинськ. Батько сказав мені: “Їдемо, Міра”. А я в той час, на своє горе і по своїй дурноті, закохалася в одного свого вчителя...І от, боячись розлуки з ним, я, нічого поганого й страшного не підозрюючи, сказала батькові, що не хочу їхати. Так ми прожили ще декілька днів у Харкові. Одного дня, близько першої години, я пішла в чергу за хлібом.

Коли повернулася, батька вже не було... З тиждень я виглядала батька, думала, що повернеться. Але батько не повернувся..."

Існують перекази про насильницьку смерть Володимира Свідзинського в полум'ї підпаленої сільської клуні під канонаду наступаючих гітлерівських військ. Але поки що то лише версії.

Дещо менше уваги літературознавці приділяють постаті Андрія Паніва, можливо тому, що він не встиг досягнути в літературі значних висот. Але педагоги явно заборгували перед цим самовідданим просвітником українського селянства.

ПАНІВ АНДРІЙ

Панів (Панов) Андрій Степанович (літ. Псевдоніми А.Невіра, А.Селянин, Анд та ін.) народився 30 вересня 1899 року в с.Проруб Харківської губернії (тепер у складі м.Білопіль Сумської області) в сім'ї волосного писаря. Початкову освіту здобув у земських школах сіл Ворожба і Коров'яківка (Рильський повіт Курської губернії).

У 1918 році закінчив курську вчительську семінарію. Працював спостерігачем в Курській метеорологічній обсерваторії, вчителював у сільській та залізничній школах на станціях Лиман, Ізюм Північно-Донецької залізницю

Впродовж 1921-1925 рр. Навчався у Харківському інституті народної освіти (ІНО). Членом жодної політичної партії не був, але поділяв соціальні погляди боротьбистів. Після закінчення навчання працював у редакціях газети "Селянська правда", журналів "Сільськогосподарський пролетар", "Плуг", "Трактор", в кооперативному видавництві "Плужанин", виклаачем ІНО, науковим співробітником Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка. На цей час припадають і його перші літературні спроби.

Свої вірші, новели, літературно-критичні статті друкував у газетах "Селянська правда", "Культура і побут", "Комуніст", журналах "Плуг", "Плужанин", "Шляхи мистецтва", "Комунарка України", "Сільськогосподарський пролетар", "Сількор України" та інших. Окремими виданнями вийшли друком поетичні збірки "Вечірні тіні" (1927), "Без межі"(1933), книжечка для дітей "Як звірі хату будували"(1925), збірки ліричних новел "Село"(1925), "Христя"(1928), кілька популярних підручників для дитячих установ. Незмінно був відповідальним секретарем літературної організації "Плуг".

Після злочинського вбивства у Ленінграді С.Кірова оперативний уповноважений ДПУ УРСР Бордон, розглянувши матеріали, які звинувачували Паніва як члена терористичної групи, що ставила за мету організацію замахів на керівників партії та уряду, дійшов висновку: “Перебуваючи на волі, Пагів зміг би спробувати здійснити свої наміри”. Тому ухвалив “вибрати запобіжним заходом проти уникнення ним суду і слідства – утримання його під вартою в спецкорпусі тюрми”.

Арешт Паніва А.С. і трус у його квартирі в будинку “Слово” було проведено вночі з 5 на 6 грудня 1934 року.

За встановлені Указом ЦВК СРСР 10 днів закінчити слідство у справі Паніва не вдалося, тому 17 грудня співробітникам УДБ довелося клопотати про продовження строків слідства. Допит влаштовував начальник другого відділення секретно-політичного відділу Лисицький у присутності військового прокурора Сафронова. Лише 29 грудня 1934 року Панів змушений був “визнати” приналежність до контрреволюційної організації, проте заперечував участь у підготовці терактів. Лише під натиском військового прокурора Українського військового округу Перфільєва 19 січня 1935 року визнав себе винним, бо, мовляв, “носив камінь за пазухою проти вождів партії”.

На закритому засіданні виїзної сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР 28 березня 1935 року Паніва А.С. було позбавлено волі на 10 років з конфіскацією приналежного йому майна.

Покарання він відбував у концтаборах на Півночі.

Трійка УНКВС по Ленінградській області 9 жовтня 1937 року раптово засудила письменника до розстрілу. Військова колегія Верховного Суду СРСР 4 серпня 1956 року обидва вироки щодо Паніва А.С. скасувала і справу припинила через відсутність складу злочину. Андрій Панів реабілітований посмертно.

То був страшний час. Репресивна машина не жаліла нікого – ні старих людей, ні жінок. Трагічна доля спіткала сестер Старицьких, дочку Людмили Старицької В.Черняхівську, Олену Журливу. В їх творчому доробку є безліч цікавих і цінних творів для дітей. Ми не можемо не згадати теплим словом цих талановитих поетес, відданих дочок українського народу.

ЖУРЛИВА ОЛЕНА

Котова Олена Костівна (літературний псевдонім – Олена Журлива) народилася 24 червня 1898 року в м.Сміла на Черкащині в багатодітній сім’ї сільського вчителя. Закінчивши початкову школу, дівчинка екстерном склала іспити в Уманській гімназії і вступила на філологічний факультет Вищих жіночих курсів у Києві (за конкурсом атестатів), який закінчила в 1922 році зі званням кандидата філологічних наук. Опісля вчителювала у школах Києва, Харкова, Дніпропетровська, Кіровограда, Москви. 1914 р. Майбутня поетеса була заарештована царською поліцією за участь в демонстрації в день відзначення пам’яті Шевченка.

Природа щедро обдарувала Олену Журливу: в молодості вона чудово співала і гастролювала по Україні з концертами як відома поетеса-співачка. А в театральний сезон 1929-1930рр. Її було запрошено до столичної Харківської опери. Та все ж головним її покликанням була поезія. Віршувати вона почала рано: перший вірш “Чогось нема, чого – не знаю” побачив світ в “Рідному краю” , коли юній поетесі виповнилося лише 11 років, а перша збірка поезій “Металом горно” вийшла друком в 1926 р. Вона друкує свої поезії у різних антологіях, підручниках, журналах “Глобус”, “Червоні квіти”, “Червоний шлях”, “Більшовик”, “Кадри” тощо. На тексти поезій Олени Журливої композитори Козицький і Косенко створюють пісні.

Через чотири роки після виходу першої поетичної збірки побачила світ друга книжка віршів “Багрянний світ”. В ній поетеса пильно вдивляється в нове життя республіки і свою радість втілює у пристрасні рядки:”В буянні сил, як сік із грона, пливе життя уздовж доріг...”

Та невдовзі їй довелось гірко розчаруватися і вгамувати свої почуття. Приголомшливі сфальсифіковані судові процеси над вигаданими “ворогами народу” із СВУ, самогубство Хвильового і Скрипника, масові арешти творчої інтелігенції вселяють у серце поетеси тривожні передчуття і не спонукають до творчості. Оті гіркі передчуття виявилися небезпідставними: невдовзі з незалежних від Олени Журливої причин настала тривала вимушена перерва в її творчості і громадській роботі.

Олену Журливу було заарештовано 1938 р. в Москві. Кілька місяців тривало слідство, і лише 26 квітня 1939 р. Особлива нарада НКВС СРСР засудила поетесу до

позбавлення волі у виправно-трудовах таборах Алтаю на три роки. Заслання тривало до 1944р. Довідкою, виданою Котовій О.К. (Олені Журливій) першим спецвідділом НКВС СРСР 21 березня 1946 р., засвідчено, що 23 листопада 1942 року вона відбула покарання і вказано: судимість разом з усіма пов'язаними з нею обмеженнями знята з письменниці постановою Особливої наради при НКВС СРСР 4 березня 1946 р.

27 лютого 1957 року в зв'язку з реабілітацією президія СПУ поновила Олену Журливу в рядах спілки письменників з 1934 р. і сприяла виданню збірки її вибраних поезій. Згодом вийшли ще кілька книжок її віршів.: “Земля в цвіту”, “Червоне листя”, “Хто знає, як рік минає”, “Голуби”, “Ой, літечко, літо”, “У нашої Наталі”, “На зеленому городі”. Більшість із них укладені з давно написаних поезій. З концтаборів поетеса повернулася із вкрай підірваним здоров'ям і останнє десятиліття була прикута до ліжка тяжкою недугою.

Померла Олена Журлива 10 червня 1971 року в Кіровограді.

ВЕРОНІКА ЧЕРНЯХІВСЬКА

Черняхівська Вероніка Олександрівна народилася 25 квітня 1900 року в Києві. Її мати – відома письменниця й громадська діячка Людмила Михайлівна – була донькою класика української літератури Михайла Старицького, а батько, Олександр Григорович Черняхівський, професор-медик Київського університету св. Володимира, належав до найпрогресивніших верств тодішнього суспільства.

Вероніка Черняхівська рано виявила свій таланти як поетеса і перекладачка. Оригінальні поезії вона вперше надрукувала в альманасі “Гроно” (1920). Окрім цього, перекалала українською “Місячне сяйво” Джека Лондона (1927), “Олівера Твіста” Чарльза Діккенса (1929), “Прорість (Жерміналь)” Еміля Золя (1929), вірші французьких, німецьких та іспанських поетів. Авторка віршованих поем-казок “Фріц і Фокс”(1929) та “Кап і Крап” (незавершена). Не належала ні до яких політичних партій і творчих угруповань.

У жовтні 1929 року Вероніку Черняхівську вперше було заарештовано органами ДПУ у так званій “справі СВУ”. Проте вже в січні 1930 вона була звільнена як непричетна до цієї міфічної організації.

Вдруге заарештували її офіційно 9 січня 1938 року за санкцією військового прокурора. Звинувачена в проведенні “шпигунської контрреволюційної діяльності”. Приводом, певно, послужило те, що в 1928-1929 рр. Вероніка разом із батьком побувала в творчому відрядженні у Німеччині.

Обставини смерті поетеси і перекладачки Черняхівської тривалий час були невідомі. Лише зовсім недавно з’ясовано її трагічну долю. На запит працівників Київського музею видатних діячів української культури з КДБ УРСР отримано офіційну відповідь, в якій зазначено: “Постановою “Трійки” при Київському НКВС від 21 вересня 1938 року засуджена до вищої міри покарання – розстрілу. Вирок виконано 22 вересня 1938 р. Відомостей про місце поховання Ганжі-Черняхівської В.О. немає і встановити за давністю не уявляється можливим”.

29 квітня 1989 року прокураторою Київського військового округу цілковито реабілітована.

Широко відомо, як постраждали від більшовистського та фашистського терору євреї, тож українців єврейського походження знищували особливо ретельно і жорстоко. Вайнерману Ханану пощастило дочекатися реабілітації, прожити на волі ще 20 років і створити ще багато чудових збірок поезій як для дорослих, так і для дітей.

ВАЙНЕРМАН ХАНАН АБРАМОВИЧ

Народився Вайнерман Ханан 2 грудня 1902 року у м.Лугин на Житомирщині в сім’ї шевця. Після закінчення містечкової школи пішов у підручні маляра і через кілька років сам став маляром-декоратором у районному театрі. З Лугина Вайнерман переїхав до Одеси в 1930 році і вступив на робітфак, після закінчення якого був зарахований студентом Одеського педінституту. В цю пору почав співробітничати в місцевих газетах, в кінці 30-х був спецкором центральних єврейських газет. Ще навчаючись у педінституті, Вайнерман почав писати єврейською мовою вірші, нариси, оповідання. У 1930 році вийшла друком перша збірка поезій “Відродження”. Затим були опубліковані книжки казок для дітей “Фішка”, збірки віршів “За хліб”, “До праці” (1932), “Бригада малят” (1933), “Золоті вітри” (1936), “В життя закоханий (1940).

Вайнерман – член Спілки письменників СРСР з дня її створення (1934). Під час Другої світової війни він працював на радіо, оскільки був знятий з військового обліку. Після перемоги більшовиків над фашистами працював у редакціях деяких єврейських газет у Москві та Біробіджані.

28 березня 1950 року Х.Вайнерман був заарештований в Одесі. Його звинуватили в модних для того часу “гріхах” єврейської інтелігенції: “націоналістична діяльність, антирадянська агітація, шпигунство на користь однієї з капіталістичних держав” і т.п. Слідство тривало майже 7 місяців. Розправу над невинним письменником завершила Особлива нарада при МДБ СРСР, яка винесла вирок: 15 років ув’язнення у виправно-трудових таборах. Реабілітований був після смерті Сталіна.

Такі страшні часи українська література і мистецтво переживали в усі періоди більшовицької влади в Україні. Не стали винятком і 60-і роки ХХ століття. Змінилися тільки методи терору і знищення свідомих українців. Про це ми поговоримо наступного разу.

ЗАПИТАННЯ ДО ЛЕКЦІЇ № 3

1. Які твори Івана Гнатюка ви знаєте? Проаналізуйте їх зміст та визначте головну думку твору.
2. Чи відома вам творчість Володимира Свідзинського? Назвіть його твори, розкажіть про життєвий шлях митця.
3. Яка доля Андрія Паніва? Що ви знаєте про його “хресний” шлях?
4. Хто такі Олена Журлива та Вероніка Черняхівська? Як склалася їхня доля в часи радянщини?
5. Як ставилася радянська влада до українців єврейського походження? Назвіть представників єврейської інтелігенції в Україні, які постраждали від “совітів”.

Лекція №4

ПРОДОВЖЕННЯ РАДЯНСЬКОГО ТЕРОРУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 60-70 РР.

Якщо говорити про явище початку 60-х років, що стали певним каталізатором для всього літературного процесу, то в українській літературі слід назвати один вирішальний фактор – поява нової хвилі – “шістдесятників”, молодих талановитих поетів, прозаїків, критиків, які дебютували в цей час в різних національних культурах. Вони заявляли інші виміри концепції людини і світу, вносили в українську прозу пристрасну проблемність, порушили такі питання, до яких згодом не раз повертатиметься українська (і не лише українська) література – про суперечності між містом і селом, нерівномірність технічного і духовного прогресу, про зневагу до минулого, споживацькі тенденції тощо. Не могли пройти повз увагу критиків і читачів, та й самих митців, і особливий духовний історизм образного мислення, і змальовані самотні національно виразні характери, новаторські переопрацювання естетичних принципів народної творчості, сміливе звернення до умовності, символіки, гіперболізму.

Спочатку творчість поетів-шістдесятників розглядали неодмінно в контексті таких понять, як “метафоричність”, “космізм”, “асоціативність”, а то й “ускладненість”, “незрозумілість”. Та незабаром виявилось, що визначальні поетичні заповіді шістдесятників – виступ проти інерції поетичної думки, закостенілості, ілюстративно-кон’юнктурного віршоробства, віра в справедливість, у своє право і змогу утверджувати її, усвідомлення індивідуальної цінності кожної людини й невичерпних багатств народної душі. А ще – неприйняття фальші, демагогії, казенності людських стосунків і літератури.

Схожий висхідний шлях пройшли за цей час і молоді українські прозаїки 60-х років. Вже перші книжки засвідчували їхній серйозний самостійний творчий вибір, орієнтування на національні традиції, любов до рідної мови, виявлення її багатих джерел. Основним об’єктом їхньої полемічно критичної спрямованості були нормативність та ілюстраторство в прозі, обмеженість і млявість шукань, ложний монументалізм, скутість власного “я”, власної думки автора, а основним здобутком – психологізм, виявлення глибинних і тонких сфер внутрішнього світу людини, прагнення правди – характерів і обставин, прагнення точного слова.

На кінець 60-х Україну охопив загальнолітературний інтерес до проблем історичної пам'яті, зв'язку часів, наступності поколінь, національних традицій. Безумовно, цей інтерес мав свою соціально-психологічну й естетичну зумовленість. Література передовсім виступила проти національно-духовної нівеляції людини й стандартизації особистості, захоплення масовою культурою, нігілістичних настроїв, безпам'ятства й бездуховності.

Критика часто писала про те, що українській прозі брвкує земного, доскіпливого реалізму і заважає надмір "ліричної патетика", "надмір стилю". Проте досвід переконує, що конкретно-реалістична течія – своєрідна, колоритна, багатоманітна – відчутно зміцніла в прозі за останній час, хоча довкола неї є ще безліч поверхового, плаского, одномірного "реалізму".

В дитячій літературі початку 60-х років всупереч "вимогам партії й уряду", з'являлися нові імпульси. На зміну сурогатним підробкам, що оспівували героїчні подвиги, прийшли веселі й дотепні твори, побудовані за сюжетно композиційними канонами народних казок. Та з кінця 60-х років знову все зводилося до виховного моменту. Естетичні критерії стали другорядними, ставилися під сумнів фантазія, гумор, розкутість, неоднозначність розв'язання конфліктів.

Та щоб повніше уявити становище літератури 60-х, потрібно заглибитися у внутрішній світ письменства, поринути у вир пануючих тоді пристрастей. Досить лише сказати, що питанням літератури того часу особисто займався "великий друг українських письменників" секретар ЦК партії Лазар Каганович, вирішуючи, кого друкувати, кому видати ярлик про неблагонадійність, а кому не видавати. Тут Лазар Мойсейович у всьому наслідував "батька всіх народів" Сталіна, переносячи на Україну його теорію і практику так званого партійного керівництва літературою. До всіх смертних гріхів, які можна було інкримінувати російським письменникам, у нашій країні додавався ще один, найстрашніший – український (і неодмінно буржуазний) націоналізм, що ним, на думку Кагановича і його поплічників, була заражена переважна більшість тутешніх поетів, прозаїків, драматургів та й зрештою, далеких од літератури людей. Сьогодні вже просто важко й уявити тодішню страшну реальну дійсність.

“Це було те саме, що в ФРН називають “беруфферботен” – заборона на професію (з відкритого позацензурного листа І.Світличного з табору до М.Бажана). Тільки там вона стосувалася виключно посад у державних установах, але там людина поза державним сектором може виявляти власну ініціативу необмежено. А в нас, де держава володіє всім, це означає заборону не тільки на професію, але й на роботу взагалі, тобто позбавлення того права на працю, яке наша Конституція нібито гарантує всім. Однак заборону на професію я не сприймав трагічно: посада, чини і кар’єра не входили в мій життєвий ідеал, мене вдовольняла роль скромного літератора, що заробляє на прожиття літературно-критичними статтями та поетичними перекладами. Але це також виявилось неможливим, бо я ще мав заборону на друк; моє ім’я не повинно було з’являтися в пресі ні під яким художнім, літературно-критичним чи науковим твором”.

Ні видавці, ні слідчі, ні судові органи, хоч як хотіли, не змогли жодного рядка його літературної творчості трактувати як кримінал. Йшлося тільки про ім’я автора, і в жодному випадку не про зміст написаного. Таким чином, і до, і після арешту, і в антракті між ними ні працювати, ні друкуватися, ні офіційно заробляти на прожиття він не міг. Майже кожен письменник в той час був поза законом, персоною нон грата.

За найскромнішими підрахунками, літераторів з “вовчим квитком” було кілька десятків. За якою ж логікою гнаними і дискримінованими були такі зірки першої величини в літературі? То були шістдесятники. Вони не просто тематично розширили обрії української літератури, а саме - за рахунок гострих, злободенних пекучих проблем нашого життя. Ліна Костенко увічніює славою імена тих, хто ліг у промерзлу землю Соловків і Колими, Василь Симоненко творить реквієм згноєному кукурудзяному качанові, Микола Вінграновський насмілюється ганьбити тих, “за професію обрав любов до партії”, тобто всі вони “пхали носа” в те, що було прерогативою директивних органів і чого богобоязненні Дмитерки-Юхимовичі боялись, як чорта, і боялись, тільки те й знали, що хрестилися на портрет ленінця, били простому трудівникові поклони та клялись у своїй вірності кому належить. На тлі таких суцільних літературно-політичних молебнів поезія шістдесятників – без молитов і поклонів – видавалася атеїзмом, і правомірні церковники могли клеїти відщепенцям ярлики формалізму, модернізму, ревізіонізму, націоналізму, антирадянщини. І вони, певна річ, так і робили – чим далі сміливіше і войовничіше.

І хоч момент суспільної гостроти потроху спадав у шістдесятників, а в наступних за ними новобранців поезії його й виявити нелегко, доступ у літературу був перекритий наглухо, їхня поезія пішла по руках, множилася рукописним способом – так виникли, вбираючи в себе поруч із поезією й інші жанри – оповідання, статті, нариси, навіть романи – спершу ігноровані владою, потім страктовані як крамола – САМВИДАВ.

І це був головний злочин перед радянською владою. Єдиний пункт звинувачення, за яким карали кількнадцятьма роками ув’язнення і заслання. Стаття, за якою звинувачували і судили письменників, називається “антирадянська агітація і пропаганда”, і йдеться в ній про поширення, виготовлення або збереження літератури, що порочить радянський державний та суспільний лад з метою підриву або послаблення радянської влади. Недосвідчена в юридичних термінах людина може подумати, що літератори справді писали, друкували, розкидали у людних місцях політичні листівки, закликали до повалення радянської влади, зберігали спеціально виготовлену літературу. Звичайно, подібні плітки були поширені співробітниками КДБ, але насправді не було нічого подібного. Стаття про антирадянську агітацію і пропаганду сформульована солідно і масштабно, на рівні світових стандартів. Бо ж не можна в Конституції прокламувати свободу слова, зборів і демонстрацій, а в Кримінальному кодексі вносити статті про заборону інакше думати, нестандартно говорити, а тим більше читати твори, не освячені дозволом офіційної цензури. Бо навіть думку, що можна будь-що, навіть і крамольний, і антирадянський твір читати з простої цікавості, з жадоби знань, з прагнення орієнтуватися у навколишньому, що можна щось читати, не поділяючи ідей, там висловлених, - цього жоден слідчий, жоден суддя припустити не може (“я ж не цікавлюся”). Раз читав – значить, з метою, а мета може бути тільки одна: підірвати чи послабити радянську владу. Ця божевільна логіка знає одне: інкримінувати якомога більше. Мета звинуваченого була відома суддям наперед. Відома краще, ніж йому самому, і вони не задавали собі клопоту доводити ту мету, хоча саме вона й лежить в основі звинувачення й осуду, бо теоретично вважається, що будь-які факти виготовлення, зберігання й поширення крамольної літератури без мети підриву радянської влади криміналом не є і не може бути.

Їх судили не за дії, а за вигадані слідством можливі наміри можливих дій. Щоб довести злочинність, судді намагалися знайти щонайменше свідчення того, що

письменники читали крамольну літературу (а хто з літераторів її не читав), самі писали або хоч говорили недозволене – тобто прояви антирадянського націоналістичного світогляду. Та коли навіть жоден з допитаних не міг сказати чогось проти звинуваченого, судді не наважувалися поставити під сумнів витворену чекістами формулу., відкинути сконструйовану з нічого версію про антирадянську пропаганду і агітацію. Так і залишалися вони зі своїм загадковим, таємничим, офіційно ствердженим, але насправді нереальним, а все ж не менш небезпечним світоглядом, що спричинив до не менш таємничих намірів здійснити антирадянську агітацію і пропаганду з фантастичною метою підриву та послаблення радянської влади.

Тож хотілося б розповісти про поетів, які хоч і зазнавали тортур та страждань, але залишалися людьми.

Одним із таких письменників є МИКОЛА РУДЕНКО.

Микола Руденко народився 1920 року на Луганщині. Закінчивши десятирічку, вступає на філологічний факультет Київського університету. Студентом він був усього місяць, бо його призвали до війська. Потім – війна, блокадний ленінград, тяжке поранення (цілий рік у госпіталі), повернення на фронт і демобілізація капітана Руденка в 1946 році. Працює редактором у відділі поезії видавництва “Радянський письменник”, а в 1947-1950 рр.- головним редактором журналу “Дніпо”, секретарем парторганізації Спілки письменників України.

І ось несподівано для багатьох Руденко полишає свою “вагову категорію” в офіційній літературній ієрархії і опиняється в становищі дисидента. В 1975 р. його виключають зі Спілки письменників, а в 1977 р. заарештовують. Феміда дала йому сім літ в’язниці і п’ять – заслання на Північ.

Чим же Руденко так розгнівив владу? Активне невдоволення викликало і те, що він писав, і те, що він робив. Як людина наполеглива і цілеспрямована, він почав задумуватися над економічними парадоксами в СРСР. Країна мала дві третини всіх світових чорноземів. Вони могли б прогодувати півтора мільярда людей. Натомість у країні час від часу з’являвся привид голоду. Руденко пише цілу низку листів до ЦК КПУ, в яких аналізує сумнівні досягнення соціалізму в різних сферах життя. І він був

переведений у ранг неблагонадійних. Коли наше офіційне мистецтво вимальовувало щасливих колгоспників на мальовничих колгоспних ланах, Руденко пише:

Бригадири щоранку обходять двори
Лиш в неділю є воля городець скопати.
Трактори...Управління...Директори...
А годуються люди з своєї лопати.

Десь вимахують крани високих споруд.
Ти ж заснеш восени при нетопленій печі.
І сотисячний хор оспіває твій труд,
Та ніхто не піддасть тобі клунок на плечі.

Та не тільки про це написано у вірші “Мати”:

За ворота виходять дебелі сини,-
І сліди замітає за ними пороша.
Материнської мови забудуть вони:
Вже та мова для них нехороша.

З 1976 року Руденко очолює Гельсінську групу, яка була створена в Києві 9 листопада, а 5 лютого 1977 року його заарештовують разом з О.Тихим. Трохи пізніше забрали М.Матусевича і М.Мариновича, а в грудні – Левка Лук’яненка. Невже за те, що письменник виступав на захист прав людини, треба його карати? Чесна, безкомпромісна людина, він відважився протиставити себе системі! Найбільша мужність в антигуманних умовах полягве в тому, щоб залишитись вільною людиною:”Невільник той, хто душу не вберіг і став її двоногою тюрмою”.

Та й в тюрмі М.Руденко продовжує писати вірші. У збірці “За ґратами” мова йде не про мордовську тюрму. Поета непокоїть інша тюрма. В ній – стіни зі страху, стеля з байдужості, ґрати з брвку волі. То тюрма, що її добровільно вимуровує собі людина, яка діє за принципом “мати”, а не “бути”. Життєвий принцип “мати” позбавив нас свободи,

щастя, радості, почуття людської солідарності, віддає нас на поталу чиновникам, політикам, генералам і т.п.

70-і роки – період інтенсивного переосмислення М.Руденком свого життя та історії українського народу після 1917 року. Одним із підсумків цього переосмислення стала поема “Хрест”, що була написана на початку 1976 р. в психоневрологічному госпіталі.

У “Хресті” в голодне й уже напівмертве українське село 1933 р. приїхав комісар – “залізний більшовик” Мирон. Він стає самовидцем страшної картини, в якій переплелися й агонія людей, і канібалізм, і воляння голодних дітей, і фарисейство властей (голова колгоспу, наприклад, патетично виголошує: “Йдемо звиятно, переможно – Немов гроза, ідем! Як перевиховать не можна – Уземлю покладем...Усіх хохлів до “дної ями – Будем, будем бить...”). “Залізний більшовик” раптом стає свідком яскравої містерії: дівка з пирогами, стіл, що аж угинається від страв, усміхнені люди, тече горілка...Ні, виявляється, це не мана, не галюцинація. Це все справді відбувається перед Мироновими очима в українському селі. І вся та картина має глибоке ідеологічне навантаження. Капіталістичний Захід, бачте, шаленіє: “Україна конає з голоду!” А тут у відповідь на такі політичні диверсії готується відповідь: ні, Україна живе й процвітає в щасті й достатку. З Курщини навезено людей та продуктів, і в українському селі знімається кінофільм на задану тему, щоб показати його панам-імперіалістам, які на власні очі побачать: усі розмови про голод – неправда, і переконуються в тому, наскільки брехлива їхня пропаганда, яка зводить такі злісні наклепи на Країну Рад. Ще понад п’ять з половиною десятиліть після того небувалого в історії українського народу голоду радянські історіографи з непідробним обуренням доводили всьому світу: ніякого голоду у зазначений період в республіці не було. А тут його реальність намагається ствердити М.Руденко.

В епічно розлогому руслі поеми вмістилися різні часи, хоч головний подієвий і кульмінаційний момент її чітко задокументовано 1933 роком. В ній умістився широкий історичний простір, окинутий духовним поглядом поета, і безліч конкретних доль, з яких складається багатостраждальна доля всього народу.

Ідеологи звинуватили М.Руденка, як він сам згадує, в метафізичності світогляду й грубих помилках у поетичній творчості. Той політичний діагноз і став початком його страждальної дороги в неволю й крізь неволю.

За час його перебування на “північних курортах” вийшло кілька поетичних збірок Руденка в Америці. В них він поставав перед читачем справді на повен зріст. Адже тепер у його тексти не втручалися редакторські ножиці, не гуляв по них червоний цензорський олівець.

Після закінчення терміну заслання поет чекав ще, доки мине строк ув’язнення дружини (її було засуджено за зберігання і поширення рукописів Руденка, т обто за те, що вона була справді вірною і відданою дружиною). Потім вони разом виїхали, як повідомлялося в офіційних документах, на лікування до США. Після 1-річної перерви він прилетів до Києва на фестиваль поезії “Золотий гомін”. Його поновлено в СПУ. Микола Руденко зробив вибір: він лишається в Україні, вдома...

Містична постать Матері й раніше з’являлася у віршах Руденка (зокрема в поезії “Видіння”; в ній злилися образи не лише поетової матері та матері-України (що не раз траплялося в нашій поезії), а також Матері-Землі, що допомагає ліричному героєві стати на шлях прозріння.

Після 60-х років у Руденка часто у віршах з’являється образ дороги:

На битій дорозі підкова лежить,
Вилизує хвиля німі береги.
В нікуди, в нікуди дорога біжить –
В затоплені морем луки...

В поетичних формулах “Історії” змальовується порив людей на битву за кращу долю й справедливість. І фінал тієї боротьби: з далекого обозу викрадається той, хто спостерігав за бойовиськом, і стає на чолі переможців. Стинає голови героям, і під його диктовку переписується недавня історія:

Ви й не помітите самі,
Як запанує він усюди.
І знов застогнете в ярмі,
Що назви іншої здобуде.

І все повториться колись –
Нові бої, нові поразки...
Лише історик, вчений лис,
Заслужить орденів і ласки.
З подій відмивши сльози й кров,
Він факти виглянцює строго –
Неначе млив оцей молот
Криваве мливо лиш для нього.

Історія, дорога, час, народ – ці образи раз у раз виникають у віршах М.Руденка, в яких іде інтенсивне осмислення всього, що випало на долю України. Поетова душа знову і знову проходить страдницьким тяжким шляхом, яким випало пройти нашому народові, а водночас із цим осмислюється і власна доля. Суворі епіка і ліричний щоденник, сюжетний вірш і послання, пейзаж і космогонічна медитація – все це багатолікий М.Руденко. Його думка не має ніяких догм, ніяких цензурних обмежень, вона безстрашна у своїй щирості. Так може думати й висловлюватись, мабуть, лише та людина, яка справді багато бачила і багато пережила. У своєрідному ліричному щоденнику Миколи Руденка багато вражаючих особистих сторінок (цикл “Із щоденника”).

З болісним здриганням душі вдивляється поет у все те, що коїться з людською природою, жадібно шукає (і знаходить) свідчення того, що табірний контингент – це не всуціль пропаші істоти; що плавають поміж хвиль злоби острівці доброти й ніжності, які можуть за сприятливих обставин відродити в зеках людські почуття. Зрештою, тут не можна оцінювати людей тільки за шкалою чеснот, прийнятих там, за колючим дротом концтабору, нібито на волі, де так багато продиктовано офіціозом та ідеологічними приписами. В тюрмі все сплелось в хаотичний клубок, тут часто владарюють абсурд і парадокс. В одному з віршів поет розповідає:

“Пліч-о-пліч із колишнім поліцаєм,
Що наше військо зрадив у бою,
Частенько він мене частує чаєм – І дивно: я не відмовляюсь – П”ю.

За склянкою не так похмуро й тісно.
Чаїнки ворухнулися внизу...
Співає поліцай полтавську пісню,

А я ковтаю київську сльозу.

Тут все переплелось. У таборі зовсім інша система цінностей. Якщо поліцаєві за його минуле призначено строк, то політрукові, інвалідові війни – за що? Його минуле геть перекреслено. Та й критерії оцінок табірному контингенту наводять на роздуми, адже поліцай користується такими привілеями як “табірний коньяк”. Але коли серед в’язнів з’являється українська пісня, вона на мить їх об’єднує, звучить біль за пошматований, понищений, розсіяний історією по різні боки ідейних барикад народ.

У вірші “Моєму народові” автор окидає духовним зором увесь шлях народу крізь драматичну й трагічну його історію, каже і про його завоювання, і про містично фатальну неласкавість долі:

Народе рідний, степова стихіє,
Безхитрісна, довірлива душа!
Чому тебе, святого гречкосія,
Так часто Божа ласка полиша?

Погасла Січ, як вогнище в негоду
І не воскресла в полум’ї новім.
Понад усе шануючи свободу
Ти опинився в рабстві віковім.

Та є в історичній долі нашого народу одна важлива закономірність, про яку чомусь ніколи не згадують ідеологи:

Пишайся тим, що ти не завойовник –
В неволі ще нікого не тримав,
Землі чужої не топтавши зроду,
Свою стеріг із косами в руках.
Пишайся цим, мій праведний народе,
Бо то найвищий подвиг у віках,
Не той здолав, хто вилив більше крові,
Чи напустив на душу туману –

Твоя могутність у твоїй любові

До колосків на рідному лану.

Як логічне продовження “Моєму народові” сприймаються “Автохтони”, де поет закликає народ збагнути страшну небезпеку можливого зникнення з лиця землі – етнічної смерті. А через кілька днів після написання “Автохтонів” (30.10.1980 р.) було створено коротку поему “Цар Буж”, в якій автор дає відповідь: “Без держави нам не мати волі. Без держави – ми навік раби”.

Письменником, який також уболівав за долю українського народу і його неньки України, що постраждав від радянського терору за свої патріотичні погляди, був Олесь Бердник.

Бердник Олександр Павлович народився 25 грудня 1927 року в с.Вавилове Херсонської області в сім’ї коваля.

В 1930 р. родина переїхала до Києва, а через два роки до с.Кийлів Бориспільського району, де майбутньому письменникові випало винести голодомор. Восьмилітню школу закінчив у Кагарлицькому районі, де пережив німецько-фашистську окупацію. 1944 року добровольцем пішов у діючу армію. Після демобілізації поступив у Київську театральну студію при театрі ім. І.Франка, по закінченні якої запрошений на роботу до цього ж театру.

Олесь Бердник відомий як письменник-фантаст – автор збірок оповідань “Поза часом і простором”(1956), “Марсіанські зайці”(1962), повістей і романів “За чарівною квіткою”, “Шляхи титанів” (1958), “Привид іде по землі” (1959), “Стріла часу” (1960), “Серце всесвіту” (1962), “Сини Світовида”(1963), “Діти безмежжя” (1964), “Хто ти?”(1966), “Розбиваю громи” , “Подвиг Вайвасвати” (1967), “Чаша Амріти” (1968), “Покривало Ізиди” (1969), “Зоряний корсар” (1971). Ці книги письменник написав у розквіті життєвих сил. А починав, працюючи актором в театрах республіки, з поезії. Тоді ж на одних відкритих партійних зборах він із юначим запалом виступив із критикою репресивної щодо мистецтва політики Лазара Кагановича, який на той час служив за вказівкою Сталіна першим секретарем ЦК КП(б)У. Дирекція театру витрактувала цей виступ як антипартійний і направила в МДБ відповідне подання.

24 жовтня 1949 р. Бердника було заарештовано в м.Галичі, де він працював відповідальним секретарем у редакції місцевої газети. В арештантському вагоні його доставили в Київ. Тут старший слідчий лейтенант Держбезпеки Розумний пред’явив Берднику обвинувачення в тому, що “будучи зятим ворогом радянської влади, він систематично займався контрреволюційною пропагандою і агітацією, спрямованою на повалення соціалістичного ладу, паплюжив постанови партії і уряду, дискредитував учення Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна, компрометував колгоспні засади...”

Жодного з цих обвинувачень Бердник не визнав. А на суді, який відбувся 23 квітня 1950 року, повідомив ще й про насилля та катування у внутрішній тюрмі МДБ, за що додатково був звинувачений у наклепі на органи правопорядку.

Вирок: десять років ізоляції у виправно-трудовах таборах, п’ять років заслання, плюс три – поразки в правах.

Спочатку покараннч відбував на ст.Біличі поблизу Києва, затим його відправили на Печору, де він потрапив у роз’їзний табір, що ремонтував залізницю. Важкі побутові умови спричинили тяжку дистрофію. Після лікування в госпіталі готувався до втечі, але був викритий провокатором і відправлений до режимного табору в Кажимі. Звідти груповим етапом – до Картабу (Карагандинська область).

Смерть Сталіна зародила надії на торжество справедливості й визволення. Але 1953 рік приніс лише розчарування. І Бердник знову вирішив тікати, маючи на меті дістатися до інформаційних каналів, щоб повідомити людству про жахливі зловживання в післясталінських таборах. І здійснив-таки втечу 10 жовтня 1953 року. Проте невдовзі був спійманий і вдруге засуджений табірним спецсудом як контрреволюційний саботажник. Непокірливця направили в закритий режимний пункт у Джардасі, відновивши відбутий строк.

1954 року розпочався масовий перегляд справ несправедливо засуджених. Верховний Суд зняв із Бердника звинувачення в замаху на державний лад СРСР, а через кілька місяців йому було даровано волю.

Проте за часів Брежнєва письменник знову був заарештований.

Олесь Бердник свого часу кричав і гукав до сучасників, закликаючи до пошуку шляхів виходу з катастрофічної ситуації. Писав до ООН, до Пен-Клубу, до Спілки

письменників, до тодішнього генсека, до лідерів багатьох провідних країн. Відповідь була: виключення із спілки письменників, вилучення матеріалів архіву, листів, а потім – звинувачення в злочині з юридичним штампом: “антирадянська, наклепницька занепадницька діяльність”. У своєму відкритому листі Л.І.Брежнєву О.Бердник оголошував голодівку “на знак протесту прот и сваволі, беззаконня й бюрократичного бандитизму, що стали нормою державного життя”.

Автор більш ніж 20 книг, есеїв, статей, віршів, сценаріїв фільмів про майбуття, про нову людину, про перетворення світу, про контакт цивілізацій, оголосив війну всім “темним силам”, які руйнують нашу країну, свідомість народу, майбутнє, - хай навіть ціною власного життя.

Його книги знищувались, на творчу, громадську і літературну діяльність, яка була спрямована на розкриття в читачеві вищого космічного рівня мислення, чуття, творчості, на пробудження прагнення творити в нашому поколінні небувало ще на планеті реальність, було накладено табу. Це була велика трагедія для творчого духу – неможливість проявитися у спілкуванні з людьми.

У відкритому дружньому посланні “У1-му з”їздові письменників РС, письменникам всього світу” О.Бердник закликав прокинутися, позбутися брехні, захопленості неіснуючими шедеврами, позбутися формули “все для людини”. “Сила розуму і техногенна потуга не дає їй право бездумно розпоряджатися надрами Землі, плодами біосфери, далекими світами зоряного космосу, стати лідером єдиного життя, гармонії всього живого з людськими мріями та мужніми прагненнями”. Він казав про необхідність нового критерію буття: “Людина – для всього”, коли людина – це серце біосфери і всієї Землі, це совість Всесвіту, творець радості і руйнатор фізичних і духовних таємниць” і, нарешті, “правозахисник свободи духу, розуму й серця”.

У відкритому дружньому посланні Міжнародному Пен-Клубові, письменникам всього світу О.Бердник закликав об’єднатися у Світове братство письменників, скликати Всесвітній Конгрес Письменників Землі, щоб змінити світову психологію народів, вимагати від політиків припинити розруху і кровопускання, знищити військові арсенали і ліквідувати деспотизм партії. “Слово творить душу і розум людини, а це означає весь усвідомлений всесвіт, це сила, що творить і руйнує світи”.

У своїй містерії “Воскресіння Слова” (Київ, 1976), що увійшла до збірки “Блакитний коваль” _видавництво “Смолоскип”), О.Бердник торкається проблеми походження назви УКРАЇНА, укладає словник утворення слів від первісних, кореневих понять.

Спочатку було Мовчання,
З Мовчання з’явилося Слово,
Слово стало Матір’ю Мови,
Мова народила Людину,
Людина – батько Духу,
Дух у сяйві Слова
Повертається до Великого мовчання...

“Росії минулій, сучасній, грядущій” О.Бердник пише відкрите послання “Терновий вінець України” (1979): “...Ти отримала наші багатющі землі,...трудящі руки і мистецькі душі, рівних яким мало в світі. Ти безжально пожирала наші багатства і безсоромно смоктала творчий геній України, привласнюючи собі пріоритет і славу. Прикривала нікчемність своїх царів нашою піснею, нашою науковою думкою, звитягою наших лицепів. А натомість зруйнувала колицю свободи – Січ Запорізьку, яка могла на кілька століть наблизити епоху волі й народовладдя. Ти наклала вето на саму пам’ять про них, бо жахаєшся їхнього воскресіння у духосфері сучасності”.

Автор підходить до висновку, що “кожен народ повинен вирішувати свою долю, не дозволяючи іншим народам перебрати на себе керівну ініціативу”. “Краще вмерти героєм, ніж животіти кріпаком”.

Письменник звертається до Росії радонезького, Реріха, Лермонтова і Шукшина, Цюлковського і разіна, порівнює її з зачарованою синьоокою дівчиною, закликає воскреснути від важкого кошмару в’язниць, термоядерних арсеналів, кріпацького духу, шовіністських зазіхань. Мріє про Братерство Духовних республік. Але Бердник наголошує і на ому, що Росії спершу доведеться відповісти за всі лихоліття, за кожну краплю крові. “Я свідчу...за зрадчених і замучених кохаків, за знедолених кріпаків, за ганьблену пісню, за принижену думку, за численні покоління, котрі вмирали на чужому полі, не виконавши народної місії, за мільйони померлих від голоду, за тисячі розстріляних сучасників моїх, за мільйони забутих, страждаючих від суму, відчаю та безвиходу!”

У поемі “Свята Україна” перед нами постає образ матері –України. О.Бердник піднімає вічні проблемні питання “Хто ми такі?2, “Навіщо живемо?”, що є вічне, нерушиме, а що ілюзорне; піклується про долю і майбутнє своєї батьківщини. Поет звертається до людської самосвідомості, закликає до боротьби, ставками якої є нація, народ. Цей мотив прослідковується і в поемі “Блакитна Україна”:

Сповни душу мовою Вкраїни,
Пий до дна страждання гіркоту,
Полюби і творення, й руїну.
Всю її – і грішну, і святу.

Лиш тоді замучена й закута
Переступить прірву небуття,
Коли міст ти викуєш із пута,
Як Життя сотвориш з Нежиття!

З божевільної балади “Пора!”:

Україно у к р а д е н а!
Дочко зоряна Ладина!
Чи ти якась ОКРАЇНА?
Чи ти щось ОКРАЯНЕ?
Чи ти божа Вита
З правіку ним укрита,
Зміями повита,
Віковим градом побита?
О, скажи мені, Правди знавець,
Чи звелися ми вже нанівець?
І Вкраїни терновий вінець –
То початок, а чи кінець?

Запитання до лекції № 4

1. Хто такі поети-шістдесятники? Кого з українських поетів ви знаєте?
2. Яка була доля дитячої літератури в 60-і роки ХХ ст.?
3. Розкажіть про життя і творчість Миколи Руденка.
4. Охарактеризуйте погляди олеся Бердника.

ЛЕКЦІЯ № 5

Тема: НЕЗАБУТНІ ІМЕНА ПИСЬМЕННИКІВ-ПОЛТАВЧАН

Полтавщина, як органічна частина землі української, прагнула здобути свободу й незалежність і дала світу безліч талановитих митців крилатого слова, які ціною власного життя відстоювали ідеї творчої самобутності та відродження батьківщини, проте незаслужено забуті сучасниками.

Особливо хочеться згадати ім'я жінки, що зробила для нашого краю і України в цілому дуже багато корисного як письменниця і громадський діяч.

Тож декілька слів про нелегку долю талановитої полтавки Любові Олександрівни Яновської.

В довіднику “Письменники радянської України” (К., 1987) дуже стисло сказано, що вона прозаїк і драматург, належала до письменницької організації “Плуг”, проводила культурницьку роботу. Подальші пошуки матеріалів про письменницю дали дещо повніші відомості про життєвий і творчий шлях цієї незаслужено забутої української письменниці кінця ХІХ – початку ХХ століть.

Хоч народилась майбутня письменниця Л.О.Яновська (дівооче прізвище – Щербачова) на чернігівщині в с.Миколаївці Борзнянського повіту, але доля так розпорядилася, що майже половина її життя пов'язана з Полтавщиною. А з'явилася вона на світ 30 липня 1861 року в маєтку своєї бабусі Боголюбцевої – рідної сестри письменниці Ганни Барвінок, яка згодом стала дружиною пантелеймона куліша. Мати – Марія Щербачова – була освіченою, культурною людиною, знала кілька іноземних мов, закінчила в свій час Смольний інститут. Батько майбутньої письменниці – Олександр Щербачов – був типовим

небагатим російським офіцером. Син збіднілого дворянина, але не позбавлений людяності, порядності і навіть літературного дару, в молоді роки писав вірші, але ніде не друкував.

Дитячі роки дівчинки проминули у Варшаві, де проходив військову службу батько. В сім'ї Щербачових діти були повністю віддані на опіку няньок, бонн, але не матері, яка під впливом Пантелеймона Куліша так захопилася громадською роботою, що на власних дітей у неї не залишалось ні часу, ні бажання.

А тим часом військова кар'єра Олександра Щербачова потерпіла крах.

Після відставки, морально розбитий, колишній офіцер повернувся на Україну і зупинився в Полтаві. Витримує іспит на нотаря, одержує посаду в Кременчуці, куди й перевозить свою чималу родину. І в Полтаві, і в Кременчуці дружина займалась громадською роботою, яка привела до розпаду сім'ї. Після ряду бурхливих сцен мати забирає двох менших дітей і їде в Петербург, сподіваючись, що Куліш, як обіцяв, допоможе матеріально і забезпечить роботою. Ні допомоги, ні роботи він не надав. Всіма забута, зубожіла, вона з горя збожеволіла і померла в Миколаївській лікарні. А Щербачов у цей час за якусь службову помилку втратив посаду і був змушений заробляти гроші на утримання сім'ї копачем на земляних роботах.

Підростала Люба, і батько, попри всі життєві незгоди, особливо піклувався про неї. Адже вона вдалася розумною, кмітливою, мала хороший голос, музично обдарована. З допомогою родички їй вдалося влаштувати на навчання до Полтавського інституту шляхетних дівчат на казенний кошт.

Навчалась вона успішно, брала активну участь в інститутських та благодійних концертах, мала великий успіх і як музикант, і як співачка. Викладачі музики та співу радили їй після закінчення інституту вступити до консерваторії. Але знову на заваді стала матеріальна скрута сім'ї та ще й хвороба сестри Зінаїди.

За порадою викладача інституту О.М.Корсунського, який мав на неї досить значний вплив, Любов Щербачова відкладає заняття "на потім" і задовольняється скромною посадою домашньої вчительки.

Влітку 1881 року вона опинилась в с.Рудці Лубенського повіту в маєтку поміщиків Ограновичів. А невдовзі там же, на Лубенщині, знайомиться і незабаром стає дружиною

Василя Яковича Яновського – дрібного поміщика, громадського діяча, мецената. Він був членом “Київської громади”, підтримував її матеріально.

Після одруження Яеновські надовго поселилися на хуторі Тарновщина під Лубнами, а згодом і в Лубнах, де й прожили до 1905 року. В 1886 р. в них народилася дочка Валентина.

Живучи на хуторі, Любов Олександрівна вела домашнє господарство, багато читала, вивчала історію України, фольклор, етнографію, знайомилася із життям і побутом селян, допомагала їм лікарськими травами, в яких добре зналася, ділилася рецептами.

Часто подружжя їздило до Києва, де чоловік познайомив молоду дружину з письменниками, митцями, громадськими діячами: П.Житецьким, М.Старицьким, М.Лисенком, Оленою Пчілкою, а пізніше з Лесею Українкою та Людмилою і Оксаною Старицькими.

Ще живучи на хуторі, Яновська пробувала писати оповідання спочатку російською, а потім і українською мовами. Але давати їх до друку не наважувалась, хоч чоловік і радив надіслати їх до якогось українського часопису.

В 1905 році Яновські переїхали на постійне проживання до Києва і тільки зрідка приїздили на свій хутір чи в Лубни або Полтаву.

Значною подією для Любові Яновської був 1897 рік. В журналі “Зоря”, що виходив тоді у Львові, побачило світ її перше оповідання “Злодійка Оксана”, прихильно зустрінуте як галицькими, так і наддніпрянськими прогресивними українцями. А через три роки в “Киевской старине” було надруковане друге оповідання авторки-початківця “Смерть Макарихи”, яке принесло їй небувалий успіх.

Як активного діяча “Київської громади” Любов Яновську було запрошено до Полтави на урочистості з нагоди відкриття пам’ятника класика української літератури І.П.Котляревського, яке вона вважала для себе як велику честь. Її авторитет як громадської діячки і початкуючої письменниці зростає.

В 1905 році у видавництві “Вік” побачила світ її перша книга оповідань, присвячена життю простих людей-трудівників: селян, міщан, ремісників, торгового люду. Серед них буди такі “маленькі шедеври” як “Доля”, “Пролісок”, “Горе”, “Лісничий” та ін., які дуже сподобалися читачам. Ця збірка прикметна тенденцією до розширення соціальної сфери

зображення “маленької людини”. Завдяки майстерності побудови сюжету посилювалась емоційна впливовість оповідань. Поряд із соціальною характеристикою героїв, письменниця подавала глибоку індивідуально-психологічну мотивацію вчинків. Позитивне і негативне вона виявляла незалежно від поділу на ситих і голодних; з червоточиною в душі могли бути як ті, так і інші (“Доля”, “Як вони її почепили”). Це типово народницька концепція особистості. Авторка ставила за мету переконати, що людина – не лише продукт суспільних відносин, не біологічний організм з успадкованим генетичним кодом, а морально окреслена індивідуальність з постійною боротьбою в ній добра і зла, альтруїзму і егоїзму.

Яновську турбує морально-етична проблема відступництва – від совісті, честі (“На зелений клин”), від обов’язку батька перед дитиною (“Ідеальний батько”), інтелігенції перед народом (“Лісова квітка”). Та провідним мотивом усієї її творчості є дисгармонія у взаєминах людини з людиною, зі світом, із самою собою.

На 1900-1917 рр. Припадає найбільш плідна літературна діяльність письменниці. З-під її пера виходять не тільки оповідання, але й кілька повістей, інтенсивно працює вона і в драматичному жанрі. Цікаві й неординарні теми піднімає письменниця в повістях “Городянка”, “Тайна нашої принцеси”; в драматичних творах “Повернувся із Сибіру”, “Дзвін до церкви скликає, та сам у ній не буває”, “Людське щастя”, “Огнений змії”, “Олена” та ряді інших. Користувались успіхом і п’єси комедійного жанру. Варто зазначити, що йшли вони на сценах не лише українських театрів, але й Астрахані, Ставрополі, Новоросійську.

Напередодні Першої світової війни помер чоловік Любові Яновської. Це був тяжкий удар для письменниці, який уплинув не лише на її здоров’я, але й на творчий потенціал. В автобіографії вона пише: “змучена переживаннями, я зовсім перестала писати”. До цього ще слід додати й те, що її здоров’я було не з кращих.

Та є ще одна, маловідома сторінка діяльності письменниці на благо українського народу, особливо жіноу. Це – активна діяльність на ниві “Київської просвіти”. Вона була делегаткою від України на Всеросійському з’їзді жінок, де доповідь “Сучасне становище жінки-українки”, з якою вона виступила в Москві 12 грудня 1908 року, була зустрінута бурхливими оплесками всіх делегатів. В ній Яновська висвітлила ряд проблем не тільки

про долю жінки, але й про стан освіти на Україні, про роль школи у вихованні майбутніх дружин і матерів, берегинь українського роду.

Роль Любові Яновської на терені громадської діяльності все більше зростає. Невдовзі її обрали головою “Київської просвіти” замість померлого Бориса Грінченка. І вигодувала вона ці нелегкі обов’язки аж до того часу, доки столипінський циркуляр не заборонив її існування. Київські “батьки міста” намагалися притягти письменницю до суду за видання деяких книжок в “Просвіті” та їх розповсюдження. Але взяв верх здоровий глузд та клопотання прогресивної громадськості. Врешті –решт Яновська була виправдана.

Брала вона участь як представник “Київської просвіти” на урочистостях у Москві з нагоди 50-річчя з дня смерті та 100-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка і виголосила там промову про життя і творчість сина українського народу, великого Кобзаря.

Вагомою була і її благодійна діяльність. Коли спалахнула Перша світова війна, до Києва прибули біженці із західних регіонів України. Разом з дочками М.Старицького Марією та Людмилою, В.В.Вілінською та іншими вони допомагали їм одягом, харчуванням, клопоталися перед властями Києва про надання їм грошової допомоги.

Багато корисного й доброго зробила Любов Яновська для України, для Полтавщини і як письменниця, і як громадський діяч. А для неї? Ювілей 25-річчя літературної діяльності письменниці пройшов майже непомітно, без належного вшанування. А вона в той час була прикута до ліжка, розбита паралічем.

Протягом тридцяти років її твори не видавалися. Для читача радянського періоду вона була майже невідомою. Лише в часи хрущовської відлиги в 1959 р. побачили світ її твори в 2-х томах, але в програмах навальних закладів згадувалась Л.Яновська лише побіжно.

Нвйбільш повно літературна спадщина письменниці дійшла до українського читача лише в 1991 р.у двотомному виданні. Але й там не все зібрано й опубліковано з її чималого доробку. Архіви письменниці зберігаються в різних місцях, не все впорядковано.

Запитання до лекції №5

1. Розкажіть про нелегку долю Любові Яновської.
2. Кого з письменників-полтавців ви знаєте?Розкажіть про їхнє життя та творчість.
3. Які почуття викликають у вас відомості про долю репресованих митців?

4. Які висновки слід зробити нам усім з минулого?

ВИСНОВКИ

Здійснивши аналіз історичної, літературознавчої, навчально-методичної літератури, а також публікацій періодичних видань, ми дослідили розвиток української дитячої літератури в складі радянської і побачили, що остання мала єдиний пріоритет в державі, а національна література весь час переслідувалась і цькувалась. Однак за період тимчасового послаблення тиску українські письменники намагалися творити національну самобутню літературу. Часи розквіту в дитячій літературі змінювалися різким занепадом, заборонами і контролем з боку правлячої верхівки.

І, звичайно, ні про які позитивні моменти розвитку літератури не могло бути й мови, коли в період сталінських репресій 30-х років письменники винищувались фізично, а решта були залякані. Нами був досліджений також і наступний вибух репресій щодо українського письменства в начебто правовій демократичній державі в 70-х роках.

По-друге, серед заборонених письменників обох періодів репресій ми виділили авторів творів, які можна віднести до кола дитячого читання, прослідкували їх життєвий і творчий шлях, проаналізували творчу спадщину.

Виявилося, що хоча їхні твори і є високохудожніми та корисними для вивчення, і зараз, начебто, вже піднято таємничу завісу над злочинами НКВС, та заборонені твори так і залишаються невідомими для широкого кола читачів.

Сподіваємося, що і ми зробили свій скромний внесок у справу наближення цих несправедливо забутих творів до своїх читачів, хоча цьому передує ще довгий і тернистий шлях.

По-третє, ми не залишили поза увагою і наших земляків. Письменників-полтавчан ми виділили окремо, щоб привернути увагу полтавців до своїх митців. Зараз основним засобом масової інформації є телебачення, газети та книги не дуже доступні малооплачуваним верствам суспільства. Громадяни не знають сучасних українських письменників, не кажучи вже про репресованих півстоліття тому. За роки відсутності письменників у літературному житті України (їх книги вилучалися з бібліотек, твори не

публікувалися, імена не згадувалися) виросло не одне покоління читачів, які ніколи навіть і не чули про них. Тільки з 90-х років ми відкриваємо їх для себе і своїх дітей та онуків, дивуючись несподіваним зигзагам їхньої долі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ангаров І. Романтика слідчого//Зоря Полтавщини. – 1989. – 26 лист. – С.3
2. Буряк І., Дяченка А. Детективний жанр на Полтавщині: Критичний огляд видань та публікацій пригодницького жанру полтавських літераторів. – Кобеляки, 1997. – С.95-143.
3. Дяченко А. Із оберегів правди і доброти// Молода громада. – 1997. - №5.- С.7.
4. Жупанін С.І. Сприймання учнями початкових класів емоційного змісту пейзажної лірики. – В кн.: Психологія. – К., 1978. – С.97-105.
5. Літератори Полтавщини: Довідник. – Полтава: Астрєя, 1991. – 60 с.
6. Літератори Полтавщини: Довідник. – Вип.2. Полтава: Астрєя, 1992. – 58с.
7. Літератори Полтавщини: Довідник. – Вип.3. Полтава: Полтавський літератор, 1996. – 63 с.
8. Наливайко І. Борозни життя. Книги наших земляків// Зоря Полтавщини. – 1979. – 12 липня. – С.3.
9. Ротач П. Розвіяні по чужині// Полтавський вісник. – 1991. 16 лютого.- С.6. 2-7 березня.-С.6. 23-29 березня. – С.6.
10. Слово, напоєне ніжністю// Криниця. 1990. – 12 березня. – С.6.

ЗМІСТ

ВСТУП

Лекція №1. Заборонені й замовчувані імена українського письменства за часів радянської влади

Лекція №2. Українська дитяча література в умовах тоталітарного режиму 30-х років

Лекція №3. Українські прозаїки – жертви сталінських репресій

Лекція №4. Продовження радянського терору української літератури в 60-70-х роках ХХ ст.

Лекція №5. Незабутні імена письменників-полтавчан .